

IULIANUS A ŘÍMŠTÍ MUČEDNÍCI, ANEB JAK I HISTORICKY ABSURDNÍ LEGENDA VZDORUJE DEFINITIVNÍMU USVĚDČENÍ Z AHISTORICITY: TŘI HISTORICKO-FILOLOGICKÉ SONDY

Ivan PRCHLÍK

Univerzita Karlova v Prahe
Filozofická fakulta
Ústav řeckých a latinských studií
Celetná 20
Praha 110 00
ivan.prchlik@ff.cuni.cz

PRCHLÍK, Ivan. Julian and the Martyrs of Rome: Three Historical and Philological Probes into How Even a Historically Absurd Legend May Resist Being Finally Proven Ahistorical. The paper deals with the question of historicity of the legend of the Roman saints Gallicanus, John and Paul, which is still often presented as genuine history to the Czech reader. Henceforth, three facets of the legend are examined using philological and historical tools. Historicity of the characters featured in the legend, as well as the mutual relations among the historical ones, as portrayed by the legend, is examined, and confronted with historical fact on their actual relations. Gallicanus' alleged battle against the Scythians at Philippopolis is checked as whether it is identifiable to any event recorded in other sources. And lastly, the question of Julian's sojourn to Rome, which seems necessary within the plot of the legend, is tested for being ruled out for the entire time of his reign. Thus the classical method for examining the historicity of a legend is presented, while at the same time demonstrating the limitations it necessarily suffers even when as historically absurd a legend is examined. Yet, based only on these limitations, the legend cannot be presented as history.

Klíčová slova: historicita legendy; fiktivní mučedníci; sv. Gallicanus; sv. Jan a Pavel; Řím ve 4. stol. n. l.; Iulianus Apostata;

Keywords: historicity of a legend; fictitious martyrs; Saint Gallicanus; Saints John and Paul; Rome in the 4th century AD; Julian the Apostate;

Účelem¹ hagiografických textů samozřejmě není být historickými prame-

¹ Tento článek vznikl v rámci činnosti Univerzitního centra pro studium antické a středověké myšlenkové tradice Univerzity Karlovy (UNCE) a jako součást řešení postdoktorského projektu „Vybrané problémy historie a historiografie pozdní antiky“, č. FF_VS2015/054, podpořeného Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy. Jeho dřívější verze byla presentována v rámci mezinárodní vědecké konference „Vybrané problémy antiky“ konané dne 25. června 2015 na Filozofické fakultě Univerzity Konstantína Filozofa v Nitře.

ny², přesto však z nedostatku jiných mohou být moderní historikové někdy odkázáni právě jen na ně a musejí se pokoušet s nimi s jako takovými pracovat, jakoli to je ošemetoné a jakoli jen s málokterými je možné tak činit soustavně³. Míra důvěryhodnosti, kterou přitom jednotlivým textům či jednotlivým detailům přikládají, se samozřejmě vzápětí může stát předmětem sporu, respektive kritiky⁴. Přitom však jsou možnosti odkázat takový text do říše výmyslů nezvratně, a tím s jistotou vyloučit, že by jako historický pramen sloužit mohl, poněkud omezené. Kritikové 19. a 20. stol. o to usilovali více méně klasickými metodami, tedy poukazováním na nekompatibilitu postav a jejich činů i událostí vyličených v takových textech s tím, co je známo z jiných spolehlivějších pramenů. Takový postup však v zásadě nemůže překonat námitku, jakoli v konkrétních případech leckdy absurdní, že možné je pouze zjistit a doložit to, co se stalo, ale není

V článku jsou, odlišně od zvyklostí tohoto periodika, některé standardní příručky či ediční řady citovány svými obvyklými zkratkami:

CCSL ... Corpus Christianorum, Series Latina. Turnhout: Brepols.

CIL ... Corpus inscriptionum Latinorum. Berlin.

CLIA ... Collectio librorum iuris anteiustiniani in usum scholarum. Berlin: Weidmann, 1878-1923.

GCS ... Griechische christliche Schriftsteller. Berlin: Akademie-Verlag.

ICUR ... Inscriptiones Christianae Urbis Romae. Roma: Officina Libraria Pontificia.

ILS ... DESSAU, Hermann. Inscriptiones Latinae selectae. Berlin: Weidmann, 1892-1916.

MGH AA ... Monumenta Germaniae historica, auctores antiquissimi. Berlin: Weidmann.

PChBE II/1-2 ... PIETRI, Charles – PIETRI, Luce. Prosopographie chrétienne du Bas-Empire. 2. Prosopographie de l'Italie chrétienne (313-604). Rome: École française de Rome, 1999 (2 svazky).

PL ... MIGNE, Jacques-Paul. Patrologia Latina. Paris.

PLRE I ... JONES, A. H. M. – MARTINDALE, J. R. – MORRIS, John. The Prosopography of the Later Roman Empire, volume I, A. D. 260-395. Cambridge: University Press, 1971.

RE ... Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, neue Bearbeitung. Stuttgart: Metzler.

Všechny překlady úryvků originálních pramenů jsou mé vlastní.

² Účel hagiografického textu pregnantně shrnuje BUNDY, David D. The Acts of Saint Gallicanus, A Study of the Structural Relations. In *Byzantium*, 1987, roč. 57, s. 18 s odkazem (v pozn. 41) ke standardní odborné literatuře k tématu. Obecněji k povaze mučednických textů a jejich základní typologii svr. ŠUBRT, Jiří. *Sanguis martyrum, semen Christianorum: idea mučednictví v rané církvi*. In KITZLER, Petr (ed.). *Příběhy raně křesťanských mučedníků. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 41-47.

³ Zcela sdílím přesvědčení presentované v souvislosti s textem, který je předmětem tohoto článku, BUNDYM, ref. 2, s. 18 „to dismiss the text (or others like it) as a source for the history of the period is not a solution“.

⁴ Ke konkrétnímu pokusu o využití poznatků, které se z historicky nedůvěryhodného hagiografického textu pokusil vypreparovat F. R. Trombley, při řešení rozporu mezi důvěryhodnějšími prameny, svr. PRCHLÍK, Ivan. Poslední pohané v christianizovaném římském imperiu: III, Základní přehled protipohanské legislativy. In AVRIGA. Zprávy jednoty klasických filologů, 2013, roč. 55, č. 2, s. 34n., s pozn. 43. Systematicky se možnostem těchto textů věnoval BARNES, Timothy David. Early Christian Hagiography and Roman History. Tübingen: Mohr Siebeck, 2010, 437 s., jehož výkon dobře shrnul recensent, svr. VAN DER HORST, Pieter W. In *Bryn Mawr Classical Review* 2010.08.04. Dostupné na internetu <<http://bmcr.brynmawr.edu/2010/2010-08-04.html>>: „In this book Barnes wants to demonstrate how ‘critical hagiography’ (in the Bollandist tradition) combined with modern historical approaches (e.g., prosopography) can reach important results for the history of Christianity in the Roman Empire“. Tentýž recensent ale současně všechny Barnesovy závěry nesdílí.

možné vyvrátit, že se něco stalo, respektive dokázat, že se něco nestalo, protože je vždy třeba počítat s tím, že o tom našimi prameny pouze nejsme informováni. Zcela moderní doba však přišla i se sofistikovanějšími metodami, založenými na rozboru textu samotného a hledání jeho konkrétního účelu či identifikaci mechanismů, s nimiž autoři takových textů standardně a více méně mechanicky pracovali⁵, čehož závěrem ovšem bývá spíše zpochybňení důvěryhodnosti textu jako celku, ale už ne identifikace důvěryhodnějších detailů, pokud tedy daný text nějaké obsahuje. Další nevýhodou je, že závěry takového postupu akceptují především odborníci, zatímco nevyškolené zájemce o historii či spřízněné discipliny příliš neosloví.

Dobrou ilustrací uvedeného je legenda o římských mučednících doby vlády císaře Iuliana. Její historická hodnověrnost je totiž sice nulová, přesto však důkazu, který by ji definitivně usvědčil z toho, že je pouhým výmyslem, respektive, že události, jak je líčí, se ve skutečnosti nestaly, odolává. Toho je ovšem zneužíváno při různých příležitostech, kdy se pozornost soustředí právě na tyto mučednicky, ale tím je, aniž se na to bere ohled, současně ocerňována památka Iulianova. Tento článek je tak motivován i přesvědčením, že každá historická postava má právo na spravedlivou historickou památku a že povinností historikovou, mimo jiných, je upozorňovat na to, je-li památka historické postavy ocerňována nespravedlivě. Současně však chce být ilustrativní ukázkou uplatnění klasického postupu, ale i jeho omezených možností, při posuzování historicity legendy.

Jednou z příležitostí, jak se lze s legendou, o které bude řeč, seznámit, je návštěva tzv. *Case Romane* na římském pahorku Caeliu. Ten sice patří k legendárním sedmi římským pahorkům, dnes je však pokryt téměř výhradně neantickou zástavbou. V podzemí místní basiliky sv. Jana a Pavla (*La basilica dei SS. Giovanni e Paolo*) se ovšem nachází archeologický komplex několika obytných domů, které byly v období pozdní antiky postupně slučovány do jediné dosti luxusní rezidence, třebaže srovnání s luxusem rezidencí římských aristokratů nesnese. Návštěvu komplexu nelze než vřele doporučit, byť hrozí, že hluboký dojem umocní suggestivní vylíčení, v podání některé z místních průvodkyň, kterak byli zdejší mučedníci Jan a Pavel umučeni na přímý rozkaz prý osobně přítomného Iuliana. Ty „méně šťastné“ komplexem provede archeolog jménem Dario, který neváhá konfrontovat návštěvníky i s historickou realitou.

Pokud jde o zdroje běžně dostupné českému čtenáři, i ty, navzdory círmánovské tradici boje proti blanickému mýtu, opět znají převážně jen ahistorickou legendu⁶. Jsou však i zářné výjimky hodné následování, které např. konstatují:

⁵ Příkladem uplatnění takového postupu na text (či jeho část), jemuž se věnuje tento článek, je již citovaný BUNDY, ref. 2, s. 12-31, především 18-31, ale vlastně už i DUFOURCQ, Albert. *Étude sur les Gesta martyrum romains*. Paris: Fontemoing, 1900, s. 148-152. BARNES, ref. 4 věnuje otázkám spojeným s fiktivními hagiografickými texty vůbec celou čtvrtou kapitolu své knihy.

⁶ Srv. např. BRONKOVÁ, Johana. Bazilika svatých Jana a Pavla, Svatyně v době svého vzniku avantgardní. RadioVaticana.cz, seriál Baziliky, chrámy a kostely města Říma, 10. 1. 2004. Dostupné na internetu: <<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=898>>, podle níž byli Jan a Pavel „popraveni za pronásledování, kterým se do dějin zapsal císař Julián Apostata (361-363) v 60. letech IV. století“. Dějiny ovšem pronásledování, které by bylo možné takto označit, neznají. V podobný omyl uvádí i HRADILEK, Pavel. Římské tituli. Getsemany 162, červen 2005.

„Jsou to dvě osobnosti, které nám, z historického hlediska, působí mnoho těžkostí. Proto také nedávná liturgická revize kalendáře omezila jejich památku jen na území římské diecéze, kde stojí jejich bazilika, a vyřadila jejich jména z univerzálního církevního kalendáře. ... Jejich příběh je velmi složitý, je v něm několik obrácení a odpadnutí od víry. Nakonec se pak příběh uzavírá za vlády císaře Juliána Apostaty“. A dále: „[j]je přirozené, že historikové mají k této legendě mnoho různých výhrad. Především je všeobecně známo, že císař Julián Apostata za své vlády nikdy nesídlil v Římě a že až do jeho smrti nebyli v Itálii žádní křesťanští mučedníci“. A celý výklad je zakončen myšlenkou, že legenda existenci Jana a Pavla nedokazuje a její význam je spíše duchovní⁷.

Na zdůvodnění takového přístupu však v dané příručce pochopitelně prostor nezbyl. Tento článek tak může být i jakýmsi doplňkem tohoto výkladu, který představí pohled z perspektivy nikoli teologické, ale historické, a neomezí se na pouhé konstatování, ale objasní, co historika k despektu vůči spolehlivosti této legendy vede. V tom smyslu pak navíc může být i určitým modelem, protože argumenty v něm presentované leckdy lze *mutatis mutandis* uplatnit i vzhledem k jiným podobně pochybným legendám. Stejně tak ale, jak bylo naznačeno výše, odhalí i limity, na které historik při snaze možnost historicity legendy nezvratně vyloučit nutně naráží⁸.

Dostupné na internetu: <<http://www.getsemany.cz/node/746>>; „mučedníci Jan a Pavel popravení (přímo v jejich (sic!) domě na Céliu) za pronásledování Juliána Apostaty (361-363)“. Oba tito autoři přebírají z legendy zcela nekriticky i další údaje, zdá se však, že si její problematičnosti aspoň částečně vědomi jsou, protože např. nepočítají s tím, že by Julianus byl v Římě osobně přítomen. Zcela bez skrupulí ji však převypravuje CHLUMSKÝ, Jan. Sv. Jan a Pavel, Ioannes et Paulus, titulares basilicæ in Urbe. Světci k nám hovoří ... Dostupné na internetu: <<http://catholica.cz/?id=2665>>. Spolehlivější bohužel nemusí být ani tištěné zdroje, o čemž svědčí HIBBERT, Christopher. Řím. Životopis města. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 91, podle něhož byli mučedníci státi v roce 361, protože odmítli obětovat pohanským bohům. Samotný Julianus tak je pro jistotu opět šanován, zatímco přesná datace je evidentním pokusem najít nejvhodnější historický kontext, leč marným, jak níže vyplýne. Lehce spolehlivější tak jsou SCHÄUBER, Vera – SCHINDLER, Hanns Michael. Rok se svatými. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 316n., kteří aspoň přiznávají, že o životě a působení obou mučedníků nemáme jisté údaje a že podle legendy je dal zavraždit nový panovník, kterému nechtěli sloužit. I k takovým výkladům je však třeba poznamenat, že přestože, jak už bylo přiznáno a níže to vyplýne instruktivněji, není možné usvědčit legendu z ahistoricity nezvratně, není přípustné ji proto presentovat takto, jako kdyby informace v ní uvedené byly možné, jenom ne jisté.

⁷ Tak VRÁNA, Karel et al. V jednom společenství. Životní příběhy světců. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 280n. Život Jana a Pavla je zde ovšem mylně datován do 2. stol. a legenda, s odvoláním na Legendum aureum a drama Lorenza Magnifica, vyličena se zkreslením, např. už v tom, že ve skutečnosti v ní figurují jen obrácení, ale žádné odpadnutí od víry. Dále je mylně uvedeno, že Jan a Pavel odmítli přijít do paláce a po desetidenní lhůtě měli být předvedeni násilím (k tomu viz níže). S odvoláním na archeologické nálezy – kapli s hrobem mučedníků a fenestellu confessio-nis v domě pod basilikou sv. Jana a Pavla – je však i konstatováno: „[p]řesto však legenda musí být založena na něčem konkrétním“ a dále je řečeno, že uvnitř městských se nesmělo pohřbívat, takže legenda je aspoň částečně věrohodná.

⁸ K samotnému výkladu je třeba předeslat ještě jednu poznámku metodologickou. O době, do níž je legenda zasazena, máme informací poměrně hodně, a tak lze její historicitu konfrontovat do značných detailů, a ty lze leckdy doložit informacemi z mnoha pramenů. Účelem tohoto článku je i to, tuto situaci co nejlépe ilustrovat, a tak jsou všechny probírané detaily pečlivě dokladovány odkazy na prameny v poznámkách pod čarou. Tím ale jsou tyto poznámky poněkud

Jediným pramenem informací o životě i umučení obou světců jsou *acta* dochovaná ve třech recensích⁹, jejich text ovšem není dostupný příliš komfortně. V 15. stol. vydal jen jednu ze zmíněných recensí ve svém *Sanctuarium seu Vitæ sanctorum* italský humanista Boninus Mombritius, tento soubor je ale nejsnáze dostupný v edici publikované v roce 1910 dvěma benediktiny ze Solesmes¹⁰. V 17. stol. se jím zabýval vzorně kritický bollandista Daniel Papebroch, s jehož poznámkami, hodnými jeho pověsti, byl publikován v monumentálních *Actech sanctorum*, i když nešťastně rozdelený do dvou částí, protože hrdiny *act* jsou světci, jejichž svátky jsou slaveny v různé dny¹¹. Recenze, které se přidržel, odlišná od Mombritiové, byla přeložena i do řečtiny a (pouze) tento překlad vydán v moderní kritické edici¹².

Hlavními hrdiny *act* jsou Jan a Pavel, tedy Ioannes a Paulus, ale vedle nich ještě další mučedník, sv. Gallicanus, přičemž jejich příběhy jsou navzájem provázané. I jeho historicita je pochybná, byť v jeho případě alespoň existuje možnost identifikace s jedním ze dvou historicky doložených Gallicanů, nelze ji však ničím podložit. Většina dalších postav je, stejně jako Ioannes a Paulus, ze spolehlivých historických pramenů neznámá, zatímco několik nezpochybnitelně historických postav je vylíčeno způsobem, který je s informacemi známými z jiných pramenů v beznadějném rozporu.

Hlavní linii děje lze stručně shrnout takto: v době vlády Constantinovy porazil Gallicanus, tehdy ještě pohan, jako římský vojevůdce Peršany, kteří vtrhli do Sýrie. Poté si vyžádal Constantinovu dceru Constantinu / Constantii¹³ za manželku. Ta souhlasila, ale k sňatku mělo dojít až poté, co se Gallicanus vrátí z další války, se Skythy, kteří obsadili Dákii a Thrákkii. Do ní ho měli doprovázet Constantinini / Constantiini *praepositus* Ioannes a *primicerius* Paulus, bratři, oba eunuchové a oba křesťané (toto poslední ale není přímo řečeno, pouze to vyplýne z děje)¹⁴. Gallicanus se z války vrátí vítězně, a to do Říma, kde ho coby

přetížené, a proto jsem v nich naopak upustil od odkazování na zdroje informací obecnějších poznatků, s nimiž v článku pracuji, např. datací jednotlivých známých událostí či reálií správy římské říše v pozdní antice. Lze je však dohledat ve standardních příručkách.

⁹ Stručný přehled i se zmínkou pozdějších adaptací a patřičnými odkazy podává BUNDY, ref. 2, s. 13n. Zavedeného označení *acta* se přidržuji, třebaže daný text není acty v tom smyslu, jak jsou popsána ŠUBRTEM, ref. 2.

¹⁰ MOMBRITIUS, Boninus. *Sanctuarium seu Vitæ sanctorum*, novam hanc editionem curaverunt duo monachi Solesmenses, tomus primus. Parisiis: Fontemoing 1910. Text je v prvním svazku na s. 569-572, stručné poznámky moderních editorů, především textově kritické, ale i s několika odkazy na soudobou literaturu k historickému kontextu tamtéž na s. 677.

¹¹ *Acta sanctorum*, Junii tomus septimus, Parisiis et Romae: Palme, 1867, s. 31-35 a 138-142 (dřívější vydání mají odlišnou paginaci).

¹² HALKIN, François. La passion grecque des ss. Gallican, Jean et Paul. In *Analecta Bollandiana*, 1974, roč. 92, s. 265-286. Překlad byl zamýšlen pro východčany žijící v Římě a jeho autorem byl jakýsi Levantinec, který dobrě neovládal ani latinu, ani řečtinu. Text je dochován ve dvou rukopisech, vinou chyb však je obtížně srozumitelný.

¹³ K otázce správné podoby jejího jména srv. níže s pozn. 43.

¹⁴ DUFOURCQ, ref. 5, s. 147 v pozn. 1 ovšem v rámci své argumentace operuje s tím, že v *actech* Ioannes a Paulus jako bratři identifikováni nejsou. A je pravda, že explicite tak označení nikde nejsou, jen na tomto místě je nejprve řeč o tom, že je Gallicanus vezme s sebou, a poté je konstatováno dantur duo fratres eunuchi, ex latere augustae („dají mu dva bratry eunuchi z Au-

Augustové příjmou Constantinus (II.), Constantius a Constans¹⁵. Místo Capitolia, kde obětoval před odchodem do války, však uctí svatý práh apoštola Petra (*sacra Petri apostoli limina*) a nespecifikovanému Constantinovi¹⁶, který se tomu diví, vyšvětlí, že křesťanství přijal vlivem Ioanna a Paula, kteří mu za to přislíbili vítězství, vzápětí korunované zajetím krále Brady (tak Papebroch a řecký překlad¹⁷) či Bardy (Mombritius) a přijetím tributu Skythy (dle řeckého překladu, zdálo by se, vykoupením Thrákie od Skythů, která tak opět začala platit daně (δημόσια τελεῖν), nicméně z dalšího líčení Gallicanova je zřejmé, že tento dojem vzniká jen neobratností řecké formulace), ač byl obležen ve Filippopoli a všichni jeho tribuni i vojáci se vzdali nepříteli. Z nich později přijal zpět jen ty, kteří se také stali křesťany, zatímco ostatní z armády propustil. Sám se dále zřekl manželství, nicméně i tak vstoupil do paláce, jako kdyby byl zeť Augustů (*quasi gener Augustorum*, v řeckém překladu však správněji se singulárem ὡς κατὰ ἀλήθειαν γαμβρὸς τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως) a Augusty byl následně poctěn konsulátem. Během uvítacího ceremoniálu se v ději mihne i Helena se svou dcerou (v řeckém překladu je toto upřesnění vynecháno) Constantinou / Constantií. Samotný Gallicanus pobýval později v Ostii společně s jakýmsi svatým mužem (*sancto uiro cuidam*) Hilarinem¹⁸ a veškerý svůj majetek vynakládal na podporu chudých¹⁹. Když však byl Constantiem povýšen na Caesara Iulianus²⁰, vydal zákon zakazující křesťanům „cokoli v tomto věku vlastnit“ (*dedit legem ut Christiani nihil in hoc saeculo possiderent*; dle řeckého překladu jím měli být postiženi ti, kdo chtěli křesťany zůstat). Gallicanovi samotnému Iulianus nařídil (*mandauit ... dicens*²¹), aby obětoval bohům, nebo opustil Itálii. Gallicanus proto odešel do Alexandreie, kde strávil rok, a poté do pouště. Tam byl nucen k obětování *comitem templorum* Rautianem

gustiny družiny“), čemuž v řečtině, § 2, p. 268 Halkin, odpovídá διδονται καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ οἱ κουβικολάριοι ἐξ εὐωνύμων τῆς σεβασμίου τῷ Γαλλικάνῳ („dají Gallicanovi také dva bratry cubicularie [=eunuchs] z hodnostářů její svatosti“). Tato slova lze ovšem k Ioannovi a Paulovi vztáhnout zcela přirozeně, zatímco pokud se jich týkat nemají, šlo by o jakési dva anonymní bratry eunuchs, které Gallicanus s sebou vzal také, ale do děje už nikterak nezasáhnou, což budí otázku, proč by vůbec byli zmiňováni.

¹⁵ V řečtině, § 4, p. 271 Halkin, je πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντίνον καὶ Κώνσταντον (rkp. B Κωνσταντίνον) καὶ Κωνστάντιον τοὺς σεβασμιώτατους ... μεγάλως δεχθεὶς (rkp. B δεχθέντες) („v paláci byl velkolepě přijat jejich svatostmi Constantinem, Constantem (nebo Constantií) a Constantiem“).

¹⁶ Dle PAPEBROCHA, ref. 11, s. 34, pozn. h Constantinovi otci. Dle HALKINOVA, ref. 12, s. 271, pozn. 15 kritického aparátu připojuje rkp. B τῶν σεβασμιώτατων πατέρος („otec jejich svatosti“).

¹⁷ V němž, § 5, p. 273 Halkin, ovšem coby nom. figuruje původní lat. acc. Βραδάμ.

¹⁸ V řeckém překladu, § 6, p. 275 a § 8, p. 278 Halkin, se toto jméno objevuje v podobě Hilarianos.

¹⁹ Řecký překlad, § 7 fin., p. 276 Halkin, připojuje poznámku καὶ ἐπειδὴ μακρότερὸς ἔστιν ὁ λόγος καθ' ἐν γράφειν τὰ πάντα αὐτοῦ πλεονεκτήματα τε καὶ ἐνεργήματα, ἐπὶ τὰ τελευταῖα τὸν καρπὸν τοῦ γράμματος τῆς ἀρχῆς μεταφέρωμεν („a protože vyprávění je příliš dlouhé, psát po jednom o všech jeho dobrodiních a činech, přenesme plod tohoto díla od počátku k jeho posledním okamžikům“). HALKIN, ref. 12, s. 276, pozn. 3 ji ovšem komentuje slovy „[e]ncore une phrase maladroite ajoutée par le rédacteur grec“.

²⁰ V řeckém překladu, § 8 init., p. 276 Halkin, stojí ὁ καῖσαρ μετὰ τὸν Κωνστάντιον ὑψωθεὶς, tedy s předložkou, která může znamenat jak „spolu s Constantiem“, tak i „po Constantiovi“.

²¹ Participium je pouze u Mombritia, ovšem bez komentáře v aparátu; v řeckém překladu, § 8, p. 277 Halkin, nicméně figuruje též: διαπέμπεται ... λέγων. Jeho (ne)zahrnutí do textu je ovšem právě zde klíčové k posouzení otázky, zda hagiograf počítal s Julianovou přítomností v Římě.

(u Mombritia Raucianus, Papebroch²² uvádí rukopisné varianty Abrantianus a Brantionus, v řeckém překladu Saurakiános, Sarakiános, nebo Saraukiános), a když odmítl, byl zabit mečem. V Ostii byl z téhož důvodu holemi ubit Hilarinus. Zde jsou *acta* u Papebrocha rozdělena, přičemž pokračování je uvozeno několika poznámkami, které chybí u Mombritia a v nichž je Constantius označen jako Constantinův *nepos*. Dále děj pokračuje Iulianovou touhou po penězích a zabavováním majetku křesťanů s odvoláním na slova Kristova „*qui non renuntiat omnibus quae possidet, non potest esse meus discipulus*“²³. Ioannes a Paulus jsou povoláni zpět ke dvoru, ale odmítou dovolávajíce se křesťanství Constantina (II.?) a Constanta a jejich potomka (*nepos*) Constantia, vzápětí označeného opět jako *nepos Constantini*²⁴, který zbyl jako poslední a předal vládu Iulianovi. Ten se však křesťanství zřekl, a proto mu Ioannes a Paulus sloužit odmítají. Následuje výměna názorů líčena slovesy, která navozují dojem bezprostřední komunikace. Ioannes a Paulus dostanou desetidenní lhůtu na rozmyšlenou, byť ji odmítají, nicméně nakonec ji stráví ve svém domě, pozvou k sobě presbytera Crispa, klerika Crispiniana (v řeckém překladu Krispiános) a ctihodnou ženu Benedictu, kterým vše vylíčí²⁵. Po deseti dnech se dostaví *campiductor* (u Mombritia *campiductor*, v řeckém překladu ὁ καμπιδούκτωρ ὁ καὶ ἡ αβδοῦχος) Terentianus s vojáky a se zlatou sochou Iovovou, které však Ioannes a Paulus odmítou obětovat, a tak jsou zabiti mečem, aby jejich smrt nezpůsobila pozdvižení, tajně pohřbeni ve svém domě²⁶, zatímco veřejně je sděleno, že byli posláni do vyhnanství. Crispus, Crispinianus a Benedicta se však o jejich smrti zázračně dozvědí, což Iuliana rozlítí, takže je nechá popravit též. Jejich těla²⁷ poté dopraví presbyterové Ioannes a Pimenius (který chybí v řeckém překladu) a *uir illustris* a bývalý *praefectus Vrbis* Flavianus do domu Ioanna a Paula a pohřbí je nedaleko nich²⁸. Místo

²² Viz PAPEBROCH, ref. 11, s. 35, pozn. β.

²³ Což je Lk 14,33, ovšem ve znění Hieronymovy Vulgaty: „Kdo se nezřekne všeho, co vlastní, nemůže být mým žákem“. A dle HALKINA, ref. 12, s. 279 v pozn. 1 je i v řeckém textu *act* toto znění, zpětně přeložené do řečtiny.

²⁴ V řeckém překladu je na obou místech, tedy v § 9, pp. 278 et 279 Halkin, uveden nikoli Constantius, ale Constantia, poprvé označena jako dcera (θυγάτηρ) Constantina, zřejmě I., jak text evidentně chápe i HALKIN, ref. 12, s. 278, pozn. 4, podruhé jako ὀνεψιὰ αὐτῶν („jejich sestřenice“), přičemž v této souvislosti uvedeného Constantina považuje i HALKIN, ref. 12, s. 279, pozn. 3 za Constantina II., ovšem podotýká, že Constantia byla ve skutečnosti jeho a Constantova sestra.

²⁵ Pasáže (i následující) s těmito třemi postavami jsou Papebrochem z textu vyloučeny hranatými závorkami a Mombritius je neuvádí vůbec, Halkin však v řeckém překladu jeho versi ponechává. DUFOURCQ, ref. 5, s. 146, pozn. 1, podle něhož nefigurují ani ve většině rukopisů, je považoval za pozdější interpolaci.

²⁶ Kupodivu pouze v řeckém překladu, § 12 init., p. 283 Halkin, je uvedena datace τῇ πρὸ ἔξ καλανδῶν ιούλιον, což je 26. červen, tedy den, k němuž je text přiřazen i v Actech sanctorum. Mimochodem, jde o den, kdy v roce 363 zemřel i samotný Iulianus.

²⁷ Která dle řeckého překladu, § 13 init., p. 284 Halkin, měla být předhozena psům.

²⁸ Rkp. A řeckého překladu, v § 13 init., p. 284 Halkin a srv. pozn. 34 v kritickém aparátu, upřesňuje, že ἐπὶ τὴν κόγχην αὐτῶν („v jejich výklenku“), a oba rukopisy dodávají dataci τῇ πρὸ πέντε εἰδῶν ιούλιον, tedy 11. července. Dle PAPEBROCHA, ref. 11, s. 141, pozn. r uvádí dataci V Kal. Iulias, tedy 27. června, pouze jeden rukopis, který však označuje za svůj hlavní. Právě tato datace je však zřejmě původní, protože dle pozn. 36 Halkinova kritického aparátu je v rkp. A řeckého překladu místo εἰδῶν nesmyslné ivδῶν, což nicméně mohlo vzniknout zkomolením původního καλανδῶν.

pohřbu nakonec vyzradí Terentianův syn posedlý démonem (pouze u Mombritia je upřesněno, že Julianus mezitím zemřel ve válce proti Peršanům: *Iulianus autem in bello statim Persico interfactus es*²⁹, zatímco v řeckém překladu je to sice upřesněno také, ale s ahistorickými detaily, Julianus měl totiž být zaživa stažen z kůže a ta pak, obarvena na rudo, měla sloužit k obveselení perským vládcům³⁰), což Terentiana samého přiměje vrátit se na místo popravy a prosit za odpusťení. Toho se mu dostane, stane se křesťanem a celý příběh poté sám sepíše (podle Mombritia) nebo vylíčí někomu, kdo ho sepíše (podle Papebrocha a řeckého překladu). Už jen u Papebrocha a v řeckém překladu³¹ následuje ještě vylíčení, jak byl Terentianus i se svým synem po několika dnech popraven Julianem a jejich těla byla presbytery Ioannem a Pimeniem (který tentokrát z řeckého překladu nevypadl, jeho jméno má ovšem podobu Poimenios) opět uložena v domě Ioanna a Paula. A v rámci jakéhosi dodatku³² je ještě vylíčeno, jako po Julianově smrti a poté, co se císařem stal Ioannův a Paulův přítel Iovianus, si tento k sobě povolal senátora Byzantia a sdělil mu, že je informován o tom, že těla Crispa, Crispiniana a Benedicty jsou pohřbena v domě Ioanna a Paula, ale uložil mu vyhledat těla právě těchto dvou. Byzantius je se svým synem Pammachiem nalezl, a proto Iovianus nařídil zřídit v jejich domě kostel (*ecclesiam*).

Otázek, které vylíčená legenda před historika staví, je nepřeberné množství a zde není možné probrat je systematicky. Proto se prozatím omezím na tři podle mého názoru ilustrativní historicko-filologické „sondy“ do problematiky historicity některých výrazných prvků legendy, totiž na konfrontaci poznatků o doložených historických postavách s tím, jak s nimi nakládá legenda, na prověření okolností Gallicanova střetu se Skythy o Filippopolis a na otázku Julianovy osobní přítomnosti v Římě na pozadí našich znalostí o císařských návštěvách tohoto města ve 4. stol. vůbec. Zcela stranou, nebo jen příležitostně zmíněny tak zatím musí zůstat mnohé další otázky spojené zejména s veškerými dalšími nesrovnalostmi historicko-filologického charakteru, nálezem hrobů v moderní době a dalšími poznatky archeologů, existencí *titulu*, zmínkami v liturgických textech a vůbec účelem vzniku celé legendy.

Těmto sondám je však užitečné předeslat jeden postřeh moderního historika³³, který ač má povahu argumentu *e silentio*, přesto jakoukoli historicitu legendy při nejmenším závažným způsobem problematizuje. Na legendu totiž ani náznakem nereflektují Hieronymus, Paulinus z Noly, Augustinus ani Palladius, tedy autoři,

²⁹ PAPEBROCH, ref. 11, s. 141, pozn. r tuto variantu v lehce odlišném znění zmiňuje též s tím, že jde o čtení ostatních rukopisů, než je jeho hlavní.

³⁰ Dle PAPEBROCHA, ref. 11, s. 141 v pozn. t se tento dodatek vyskytuje opět jen v jeho hlavním rukopise, přímo do textu ho však nezařadil. BAYNES, Norman H. The Death of Julian the Apostate in a Christian Legend. In *Journal of Roman Studies*, 1937, roč. 27, s. 22-29, na něhož při této příležitosti odkazuje Halkin, přesto tuto versi bohužel nezohlednil. I tak však jeho rozbor poskytuje zajímavý kontext křesťanských představ o okolnostech, za nichž měl Julianus zemřít.

³¹ I tento dodatek je ale Papebrochem z textu vyloučen hraničními závorkami, zatímco v řeckém překladu vzniká přehozením pořadí závěrečných událostí – viz v násł. pozn. – neřešitelný anachronismus.

³² Který už Papebroch z textu nevylučuje, v řeckém překladu ovšem figuruje ne jako dodatek, ale na chronologicky správném místě, byť to působí značné nesrovnalosti v ději.

³³ Srv. DUFOURCQ, ref. 5, s. 147.

z jejichž děl pocházejí naše informace o Pammachiově³⁴. K tomu je možné dodat, že ani Rufinus z Aquileie, který se o něm zmiňuje též³⁵. Naopak další dva postřehy podobného charakteru, jimž tentýž moderní historik argumentuje také, příliš průkazné nejsou³⁶.

³⁴ Jejich stručnější souhrn podává DUFOURCQ, ref. 5, s. 147, pozn. 1, coby kompletní přehled zejména světské kariéry Pammachiovy je zamýšleno příslušné heslo v PLRE, tedy PLRE I, s. 663, s.v. Pammachius, nicméně svr. i násl. pozn. V tomto heslu je mimo uvedené prameny citován už jen nápis, na jehož základě je Pammachius prohlášen za stavitele titulu, k němuž svr. níže v pozn. 68. Zcela vyčerpávající, i pokud jde o Pammachiovo angažmá v církevních záležitostech, je heslo PChBE II/2, s. 1576-1581, s.v. Pammachius, v němž je coby zdroj informací přímo o něm oproti předchozím citován navíc jen pramen, k němuž svr. v násl. pozn.

³⁵ Pozdější dodatek k heslu v PLRE, jímž je MARTINDALE, J. R. Prosopography of the Later Roman Empire. Addenda et corrigenda to Volume I. In Historia, 1980, roč. 29, s. 489 s.v. Pammachius, sestává ze dvou odkazů na Rufinovu apologii proti Hieronymovi, kde je Pammachius zmíněn. Tyto dvě zmínky, totiž RUFINUS AQUILEIENSIS. *Apologia contra Hieronymum* I, 1 a II, 42 [CCSL XX, p. 37 et 116] = I, 1 a II, 38 [PL XXI, col. 541 et 616], však ani nejsou takové povahy, aby nějaký odkaz k legendě mohl být v souvislosti s nimi očekáván. Pammachia by se však mohla týkat i slova tamtéž II, 48 [CCSL XX, p. 121] *uerum quia propter Deum contempsit nobilitatem suam et totum se exaequauit humilibus optimumque opus eius in fide Christi, et quod exemplo esse ceteris debeat, confitemur* („přiznáváme, že opravdu kvůli Bohu pohrdl svým vznešeným stavem a zcela se snížil na roveň poníženým, že jeho úsilí v Kristově víře je vynikající a měl by být příkladem pro ostatní“), která by dle starších edic či překladů byla citována jako II, 44 a která v nich více či méně explicitně s Pammachiem spojována jsou. Z kritického aparátu moderní edice v CCSL však je zřejmé, že jakékoli přímé zmínky Pammachia v celé dané kapitole jsou až pozdější dodatky, zamýšlené evidentně k projasnění pasáže textu, v níž se střídají podměty, aniž by byly jasně identifikovány. Je ale pravda, že právě k Pammachiově lze tato slova vztáhnout velmi dobře, ale také nikoli nezvratně. A stejně tak platí, že odrazovým můstkom k nějaké zmínce o Pammachiově zásluze, kterou mu připisuje legenda, pokud by byla historická, by byla dobrým, ale totéž by bylo lze říci o jakémkoli jiném konkrétním známém Pammachiově počinu, který by v této souvislosti mohl Rufina napadnout; Rufinus se však evidentně spokojil jen s tímto povšechným odkazem, s kterým proto jako s argumentem v této diskusi nelze operovat.

³⁶ DUFOURCQ, ref. 5, s. 147n. totiž poukazuje na to, že Ioanna a Paula nezmiňuje ani Cassiodorus, ačkolи obširně vypráví o mnoha mučednících doby Iulianovy, svr. CASSIODORUS. *Historia tripartita* VI, 11-14; 15, 4-5; 16, 2; 34, 3-7; 36 a k tomu i 48, 2-3. Dle Dufourcqua je totiž Cassiodorus současníkem období rozkvětu kultu těchto světců (k dataci vzniku act samotných svr. níže v pozn. 93), takže je podle něho znal, ale nepovažoval za současníky Iulianovy, což se jeví jako velmi závažný postřeh. Je však třeba upřesnit, že citované dílo Cassiodorovo je pouze komplikací výpisů z řecky psaných církevních dějin Sókratových, Sózomenových a Theodórétových, převzatých tu přímo, tu od týmž způsobem pracujícího řeckého kompilátora Theodóra Anagnósta, a do latiny přeložených Cassiodorovým žákem Epiphaniem. Autorský do této komplikace nijak nevstupuje ani Cassiodorus, ani Epiphanius, k čemuž svr. přehled pramenů díla, jak jej podává HANSLIK, Rudolph. *Cassiodori-Epiphani Historia ecclesiastica tripartita*, recensuit Waltarius Jacob, editionem curavit Rudolphus Hanslik. *Vindobonae: Hoelder-Pichler-Tempsky*, 1952, s. IX-XI, a recentní stručný nástin metody u SCHOLTEN, Désirée. *Cassiodorus' Historia Tripartita before the Earliest Extant Manuscripts*. In GANTNER, Clemens – MCKITTERICK, Rosamond – MEEDER, Sven (eds.). *The Resources of the Past in Early Medieval Europe*. Cambridge: University Press, 2015, s. 34n. Není tedy důvod se domnívat, že by Ioannes a Paulus měli být do tohoto díla zahrnuti, i kdyby je Cassiodorus či Epiphanius za Iulianovy současníky považovali. Dále se DUFOURCQ, ref. 5, s. 147 v pozn. 1 diví tomu, že v actech není zmínka o požáru Apollónova chrámu na Palatinu, k němuž došlo v roce 363, k čemuž svr. AMMIANUS MARCELLINUS. *Res gestae* XXIII, 3, 3, podle něhož k požáru došlo 18. března, kdy byl Iulianus v Karrhách, ale přesto měl o tomto zlém znamení tušení. Potenciál tohoto incidentu pro vývoj děje act je tedy opravdu značný, a proto Dufourcq jeho opomenutí považoval za známkou toho,

První z avizovaných sond je otázka historicity postav, které v legendě vystupují, a činů, které těm historickým legendám připisuje. Postavami každopádně historickými jsou mužští členové Constantinovy rodiny, tedy samotný Constantinus a dále Constantinus II., Constantius a Constans a také Iulianus. O jejich vzájemných vztazích, o titulech, které jim kdy náležely, i o místech, na kterých pobývali, má ovšem hagiograf představu značně zkreslenou³⁷. Ve skutečnosti jde o otce, tři jeho syny a jednoho synovce, respektive bratrance těchto tří synů³⁸. Augustom byl v době svého života pouze samotný Constantinus, zatímco jeho synové byli postupně jmenováni pouze Caesary a Augusty byli prohlášeni až po Constantinově smrti v roce 337³⁹, Constantinus II. však zemřel už v roce 340 a Constans v roce 350. Důležitá však jsou i data jejich narození, jednak jako *terminus post quem* událostí, v nichž vystupují, ale také proto, že legenda přisuzuje celé trojici takovou úlohu, že si lze těžko představit, že by nejmladší měl být ještě nemluvnětem a nejstarší sotva dosáhl školního věku. Constantinus II. se ovšem narodil roku 316 nebo 317, Constantius 317 a Constans 320 nebo 323⁴⁰. Iuliana jmenoval v roce 355 Caesarem skutečně Constantius, ovšem na počátku roku 360 ho jeho vlastní vojáci prohlásili za Augusta a jako takový zemřel ve válce proti Peršanům v roce 363. Constantius zemřel už v listopadu roku 361, čímž teprve získal Iulianus možnost vydávat samostatně zákony, protože jako Caesar ji neměl *de iure* a i jako Augustus usiloval před smrtí Constantiovou o smíření s ním, a proto zákony, a tím méně namířené proti křesťanství, sám nevydával⁴¹. Iulianus je ovšem v *actech* důsledně označován jako Caesar, nikoli Augustus, kterýžto titul ovšem hagiograf znal a označuje jím Constantina a jeho syny. Přesto se nelze uchýlit k řešení datovat mučednický světců do období, kdy Iulianus ještě jako Constantiův Caesar pobýval v Gallii, protože hagiograf počítá jednak s jeho samostatnou legislativní

že legenda nevznikla v době Iulianově, nicméně to, že autor *act* o požáru vědél, ale nezmínil ho z jakéhokoli jiného důvodu, přesto není možné vyloučit.

³⁷ Na zmatky ve vztazích mezi Constantinovými syny poukázal ostatně už PAPEBROCH, ref. 11, s. 32.

³⁸ Stemma, byť ne úplně dobře přehledné, viz v PLRE I, s. 1129.

³⁹ Tak už PAPEBROCH, ref. 11, s. 34 v pozn. g. Celkem jasně to sdělují *Consularia Constantinopolitana ad ann. 337* [MGH AA IX, p. 235] a svr. i EUSEBIUS CAESARIENSIS. Vita Constantini IV, 68, 2-3.

⁴⁰ Prameny k témtoto datům, ve dvou případech si odporující, cituje KIENAST, Dietmar. Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1990, s. 305; 309; 307.

⁴¹ Ani PAPEBROCH, ref. 11, s. 31 tomu, že by tak měl činit, nevěřil s poukazem na první Iulianův zákon dochovaný v Kodexu Theodosiově, jímž ovšem zřejmě je Codex Theodosianus VII, 4, 7 z 6. ledna 362. Je ovšem pravda, že zákony nepokrytě namířené proti křesťanství nebyly do kodexů zahrnuty, Iulianus totiž později opravdu vydal několik takových, které jako takové byly vnímány, jsme však o nich informováni buď jen z literárních pramenů, anebo v kodexech sice jsou, ale buď je jejich význam sporný, anebo jsou protikřesťanské jen nepřímo, k čemuž svr. PRCHLÍK, Ivan. Poslední pohané a jejich postavení v christianisovaném římském imperiu. Disertační práce. Praha: FF UK, 2012, s. 13. Dostupné na internetu: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/104133/>>. Sám Iulianus však každopádně v dopise napsaném po svém povýšení na Augusta Constantia ujišťoval, že bude nadále přijímat jeho rozkazy, k čemuž svr. AMMIANUS MARCELLINUS. Res gestae XX, 8, 12, a stran své korespondence s Constantiem se dušoval, že se v ní vždy podepisoval titulem Caesar, k čemuž svr. IULIANUS. Epistula ad senatum populumque Atheniensium 12 init. [285d].

aktivitou a jednak s jeho otevřeným vystoupením proti křesťanství. K prvnímu však jako Caesar nebyl oprávněn, k druhému těžko mohlo dojít před jeho veřejným přihlášením k tradičním kultům, k němuž došlo až krátce před zahájením občanské války s Constantiem v létě roku 361, ale činy, které zatím nevzbudily takovou pozornost, a proto ho někteří autoři spojují až s obdobím, kdy byl Iulianus po Constantiově smrti samostatným vládcem⁴². V každém případě tedy až v době, kdy už byl Iulianus Augustem.

Identifikovatelnou postavou může být i Constantina / Constantia. Samotný Constantinus totiž opravdu měl i dceru jménem Constantina. Podoba jména v *actech* ovšem kolísá, ve starších, a proto spolehlivějších rukopisech však převažuje právě Constantina, jejíž historický profil se však Papebrochovi zřejmě nezdál s charakterem postavy v legendě kompatibilní, a proto dal přednost variantě Constantia. Pak by ovšem muselo jít o postavu odjinud neznámou. V moderní době však převažuje identifikace postavy z legendy s historickou Constantinou, její důvěryhodnost to však příliš neposiluje, spíše naopak, protože to otvírá možnost uvažovat o kontaminaci postavy jejího legendárního manžela Gallicana osudem Constantinina skutečného manžela, Caesara Galla, Iulianova staršího

⁴² Srv. AMMIANUS MARCELLINUS. *Res gestae* XXII, 5, 1-2, podle něhož své sympatie k tradičním božstvům předtím tajil, a RUFINUS AQUILEIENSIS. *Historia ecclesiastica* X, 33 init. [GCS IX/2, p. 994] = I, 32 init. [PL XXI, col. 501], který tentýž moment spojuje s Iulianovým příchodem na východ a úmyslem zahájit válku proti Peršanům. Naproti tomu tvrdí SOCRATES SCHOLASTICUS. *Historia ecclesiastica* III, 1, 39, že přetvářku, že je křesťanem, Iulianus odložil už v předečer občanské války, ovšem jen tím, že začal otvírat chrámy a veřejně obětovat. Podobně, ale samozřejmě pochvalně, líčí totéž LIBANIUS. *Oratio XVIII*, 114 a přiznává to i samotný IULIANUS. *Epistulae* 26 [415c]. AMMIANUS MARCELLINUS. *Res gestae* XXI, 2, 4-5 naopak potvrzuje, že ještě v lednu 361 se Iulianus zúčastnil bohoslužby o Epifaniích, a HILARIUS PICTAVIENSIS. *Liber II ad Constantium* 2, 1 ho nazývá dominum meum religiosum Caesarem tuum Iulianum („mého zbožného pána, tvého Caesara Iuliana“) a chválí ho za podporu, jíž se mu od něj dostalo navzdory nepříjemnostem, jimiž za to sám Iulianus byl stížen: qui plus in exilio meo contumeliae a malis, quam ego iniuriae, pertulit („který v mé vyhnání vytrpěl více urážek od špatných lidí, než já bezpráví“). O Iulianově zájmu neznepřátelit si křesťany ještě i krátce po Constantiově smrti svědčí to, že se zúčastnil jeho pochodu, jehož křesťanský charakter by jistě nebyl zpochybňován, ani kdybychom ho neměli potvrzený, leč máme, srv. GREGORIUS NAZIANZENUS. *Oratio V* [=Contra Iulianum Imperatorem II] 16, stejně jako to, že Iulianus tělo doprovodil do kostela sv. Apoštola, k čemuž srv. tamtéž 17 a *Passio Artemii* 21 [GCS XXI, p. 74]. Řehořovo absurdní tvrzení, že k tomu Iuliana museli přinutit vojáci, ostatní prameny nepotvrzují, srv. LIBANIUS. *Oratio XVIII*, 120; PHILOSTORGIIUS. *Historia ecclesiastica* VI, 6; *Passio Artemii* 21 [GCS XXI, p. 74]; SOCRATES SCHOLASTICUS. *Historia ecclesiastica* III, 1, 50; IOANNES ZONARAS. *Epitome Historiarum* XIII, 12, 4-5. Určitou kuriositou, leč výborně ilustrující naprostou absurditu vylíčení Iuliana v *actech*, je i jeho údajné naléhání, aby v jeho službách zůstali eunuchové. Ve skutečnosti mimo jiné právě eunuchy Iulianus ze svých služeb propustil, k čemuž srv. LIBANIUS. *Oratio XVIII*, 130 εὐθέως ὑπὲρ τὰς μνίας παρὰ τοῖς ποιμέσιν ἐν ἦρι ... μάτην ἔβοσκεν ἡ βασιλικὴ δαπάνη, ζημιαν., οὐχ ὑπρέπεις νομίσας ἐξέωσεν εὐθέως („eunuchi, kterých bylo více než na jaře much kolem pastýřů ... a zbytečně je živila císařská apanáž, považoval za trest a ne služebníky a okamžitě je vyhnal“); SOCRATES SCHOLASTICUS. *Historia ecclesiastica* III, 1, 50, byť podle něho to učinil proto, že se po ztrátě manželky už nehodlal oženit; a dále AMMIANUS MARCELLINUS. *Res gestae* XXII, 4, i když ten v rámci vylíčení Iulianovy čistky v paláci eunuchy přímo nezmiňuje. LIBANIUS. *Oratio XVIII*, 149 navíc Iuliana chválí za to, že eunuchům ukládal podřadné práce.

bratrance, jehož Constantius v roce 351 posal spravovat východ, ale v roce 354 ho povolal zpět a nakonec nechal popravit⁴³.

Helenou, která je zmíněna jen jednou coby matka Constantiny / Constantie, je samozřejmě myšlena sv. Helena, která ovšem byla matkou Constantinovou, a tedy každopádně babičkou jeho dcery⁴⁴.

Každopádně historickou postavou je dále již zmíněný Pammachius, signifikantní ovšem je, že s informacemi, které z legendy vyplývají, tedy především s údajným jménem jeho otce, totiž Byzantius, moderní badatelé jako s autentic-kými nepočítají⁴⁵, a to přesto, že pramen dokazující existenci jakéhosi Byzantia existuje, nic bližšího, a tím méně jakýkoli jeho vztah k Pammachiovi, z něj však už nevyplývá⁴⁶.

Historicita dalších postav, respektive možnost je identifikovat se stejnojmennými známými historickými postavami, už je sporná. Gallicana považovali za historickou postavu Henri Grégoire a Paul Orgels, a to na základě následující úvahy⁴⁷: Gallicanus je presentován jako konsul a během vlády Constantinovy dva

⁴³ K podobě jména v rukopisech svr. PAPEBROCH, ref. 11, s. 34, pozn. b, kde rovněž konstatuje, že pod jménem Constantina byla známá jiná Constantinova dcera, neuvádí však žádný doklad existence jakýkoli Constantinovy dcery jménem Constantia. Toto jméno se sice v Constantino-vě rodině objevuje také, neb se tak jmenovala jednak jeho sestra, k níž svr. PLRE I, s. 221, s.v. Constantia 1, a jednak jeho vnučka, tedy Flavia Constantia, pohrobek Constantia II., k níž svr. PLRE I, s. 221, s.v. Constantia 2, ani jedna se však k identifikaci s Constantinou / Constantii z act, ani za předpokladu, že se autor spletl v jejím vztahu ke Constantinovi, ničím zvláštním nehodí. Z PLRE I, s. 222, s.v. Constantina 2 je dále zřejmé, že Constantina byla jako Constantia mylně označována častěji. Tamtéž pak jsou citovány prameny, které jí přisuzují krutou povahu, již měla přispět ke Gallovu pádu, ale i další, z nichž plyne že v Římě nechala vybudovat basiliku sv. Anežky a klášter, k čemuž svr. i PChBE II/1, s. 466, s.v. Constatina 1. K možné kontaminaci pojednání Gallicana osudy Gallovými svr. níže s. 398 s pozn. 90.

⁴⁴ Svr. výše v pozn. 38 odkazované stemma a výše na s. 383 fakt, že už řecký překladatel textu si zřejmě tohoto lapsu všiml a eliminoval ho.

⁴⁵ Výše v pozn. 34 a 35 citovaná hesla v PLRE i s pozdějším doplňkem a v PChBE jméno jeho otce vůbec neuvádějí a acta jako zdroj jakékoli informace necitují.

⁴⁶ Jde o nápis, který sám sebe datuje do doby papeže Innocentia, tedy let 401-417, a v němž jsou zmíněni presbyteri tituli Byzanti Proclinus a Ursus, tedy ICUR V, 13122. Tento titulus už tedy nejpozději v této době existoval, aniž by ovšem z nápisu samotného vyplývalo, kde se nacházel. Jeho identifikace s titulem Pammachii, ačkoli se s ní v literatuře pracuje jako s doloženým faktorem, je však velmi nepravděpodobná, a to i navzdory tomu, že celá legenda je dnes považována za pozdní konstrukt (dataci vzniku act svr. níže v pozn. 93), který měl dodat informace o už neznámých patronech titulu, čímž by se ale dalo očekávat, že aspoň informace o titulu samotném, tedy i uvedení jeho údajných zakladatelů do vzájemného příbuzenského vztahu, bude mít nějaký reálný důvod, např. právě to, že jména obou označovala jeden a ten samý titulus. Ještě v roce 499 tomu tak ale nebylo, neb v aktech římské synody toho roku konané jsou podepsáni dva presbyteri titulu Pammachii, k nimž svr. níže v pozn. 68, a dva presbyteri titulu Vizantis, totiž Asellus a Agatho, svr. MGH AA XII, p. 413, n. 32 a 33, aniž by tyto tituli byly byť sebemenším náznakem vzájemně identifikovány. A nouzové řešení, totiž považovat tato dvě označení za paralelně používaná, narází na další nesnáz, zmíněný titulus by totiž na synodu vyslal celkem čtyři presbytery, zatímco všechny ostatní nanejvýš tři. To samo o sobě samozřejmě nemožné není, ale je to jen nouzové řešení k záchraně jiného nouzového řešení. O historickém Byzantiovi však každopádně nevíme naprostě nic, a zřejmě proto nefiguruje ani v PChBE.

⁴⁷ Svr. GRÉGOIRE, Henri – ORGELS, Paul. S. Gallicanus, consul et martyr dans la passion des SS. Jean et Paul, et sa vision « constantinienne » du Crucifié. In Byzantion, 1954, roč. 24, s. 581n.

Gallicanové konsulát opravdu zastávali, Ovinus Gallicanus v roce 317 a Flavius Gallicanus v roce 330. První byl nejspíše pohan, druhý ale zřejmě patří do skupiny křesťanů, kteří se od roku 330 objevují v nejvyšších pozicích. Identifikace s konsulem roku 330 jim pak připadala podpořena další argumentací, která bude probrána níže⁴⁸. Edward Champlin⁴⁹ však oprávněně poukázal na to, že domněnka, že Ovinus Gallicanus byl pohan a Flavius Gallicanus křesťan, postrádá jakékoli podložení v jednom i druhém případě. Samotná *acta* stejně jako i další pramen ovšem Gallicana spojují s Ostii⁵⁰, která leží v oblasti dobře doložených zájmů rodu Oviniů, takže je mnohem pravděpodobnější, že inspirací Gallicana z *act* byl Ovinus Gallicanus. Tím pádem by ale, zvláště pokud by měl být čímkoliv více než jen volným zdrojem inspirace, musela válečná tažení, která jsou líčena v legendě, proběhnout před rokem 317.

Na případné historicitě událostí spojených v *actech* s Gallicanem závisí i historicita zajatého gótského krále Brady či Bardy, její otázka ale bude probrána níže⁵¹.

Pokus o identifikaci s historickou osobou zaznamenal i Hilarinus⁵², dle Grégoira a Orgelse jde totiž o konsula roku 332 Maecilia Hilariana⁵³. To však odmítl André Chastagnol, který tohoto konsula ztotožňoval se stejnojmenným *praefectem Vrbis Romae* v letech 338-339 a *praefectem praetorio* Itálie roku 354, s nímž Hilarinus z *act*, žijící v době výkonů těchto dvou úřadů už v Ostii, být totožný

⁴⁸ Viz níže. Tato představa je určitou variací domněnky, kterou razil už dávný bollandista, k čemuž svr. HENSCHEN, Godfrey. In *Acta sanctorum, Februarii tomus tertius, Parisiis et Romae: Palme*, 31865, s. 69, jenž Gallicana ztotožňoval s oběma historicky doloženými konsuly, přičemž první konsulát měl zastávat ještě jako pohan, druhý po svém obrácení. Grégoirovu a Orgelsovu argumentaci ovšem přijal CHASTAGNOL, André. *Les fastes de la Préfecture de Rome au Bas-Empire*. Paris: Nouvelles Éditions Latines, 1962, s. 70 s pozn. 17, zdůrazňuje, že oba Gallicany je třeba od sebe odlišovat, i když tamtéž, s. 105 prohlásil samotná *acta* za naprostu nedůvěryhodná. V PLRE I, s. 383, s.v. Flavius Gallicanus 1 je možnost zmíněné identifikace pouze konstatována, *acta* jako zdroj informací jsou však hodnocena stejně jako Chastagnolem, což zřejmě přehlédl BUNDY, ref. 2, s. 17n., který autory PLRE neoprávněně kárá za to, že identifikaci, respektive Grégoirovu a Orgelsovou rekonstrukci událostí, přijali.

⁴⁹ Svr. CHAMPLIN, Edward. *Saint Gallicanus (Consul 317)*. In *Phoenix*, 1982, roč. 36, s. 71-76.

⁵⁰ Dle Liber pontificalis 34, 29 byl jakýsi blíže neurčený Gallicanus enormně štědrým donátorem Konstantinem založené basiliky apoštolů Petra a Pavla a Jana Křtitele v Ostii, k čemuž, pokud jde o možnost historicity tohoto Gallicana, svr. PChBE II/1, s. 883n., s.v. **Gallicanus. Tento moment samozřejmě budí pozornost, zejména pokud jde o úvahy o důvodech vzniku celé legendy, pro něž nicméně zde není prostor. Náznak jedné možné souvislosti však svr. níže v pozn. 68.

⁵¹ Viz níže s. 397.

⁵² Jehož historicitu moderní příručka nevylučuje, svr. PChBE II/1, s. 984, s.v. **Hilarianus [druhé ze dvou takto nadepsaných hesel, evidentně omylem místo **Hilarinus], nicméně považuje ji za pochybnou. K jeho angažmá ve vícero hagiografických textech, podle nichž měl ovšem být mnichem v Arretiu a liší se i okolnosti jeho smrti, svr. DE GAIFFIER, Baldwin. « Sub Iuliano Apostata » dans le *Martyrologe Romain*. In *Analecta Bollandiana*, 1956, roč. 74, s. 28n. a 36n.

⁵³ Svr. GRÉGOIRE, Henri - ORGELS, Paul. *Saint Gallicanus et Saint Hillarinus*. In *Silloge bizantina in onore di Silvio Giuseppe Mercati [=Studi bizantini e neoellenici, 9]*. Roma: Associazione nazionale per gli studi bizantini, 1957, s. 174n. Okolnosti uvedených v předchozí poznámce si tito badatelé byli vědomi, ale nepovažovali je za překážku, Arretium si podle nich mohlo ostijského mučedníka přivlastnit.

nemůže. Grégoirovu a Orgelsovou argumentaci proto prohlásil za účelovou snahu harmonizovat prosopografické údaje s nespolehlivými *acty*⁵⁴.

Flavianus, označený v textu jako bývalý *praefectus Vrbis Romae*, je postavou sice marginální, a proto v moderních studiích téměř nezohledňovanou⁵⁵, nicméně vzhledem ke svému údajnému vysokému společenskému postavení důležitou, protože při vší mezerovitosti našich pramenů právě o takto vysoce postavených osobách existuje přehled dobrý a jejich seznamy se zdají kompletní. Pokud jde o *praefecty Vrbis Romae*⁵⁶ a vezmemeli v úvahu *terminus ad quem*, Iulianovu smrt koncem června roku 363, figuruje v nich nejbližší Flavianus, a to Iunius Flavianus, někdy, neznámo kdy přesně, v období mezi 28. říjnem 311 a 9. únorem 312. Nic jiného o něm není známo s jistotou⁵⁷, leč už jen to, že by byl naživu ještě v době vlády Iulianovy, je málo pravděpodobné⁵⁸. Flavianus z legendy však může být totož-

⁵⁴ Srv. CHASTAGNOL, ref. 48, s. 103-105, zejm. 104n. Přitom odmítl i možnost, že by syn křesťana, tedy konsula roku 332, byl pohan, tedy pozdější *praefectus*: „une telle évolution religieuse dans une famille à cette époque irait contre le cours de l'histoire“, což je sice pravda, protože případy apostasie máme doloženy až z doby vlády Iulianovy a pozdější, k čemuž srv. PRCHLÍK, ref. 41, s. 112-114, nicméně nelze vyloučit, že by otec pohanské rodiny konvertoval ke křesťanství, zatímco jeho syn by zůstal pohanem. Navíc, jak správně podotkl VON HAEHLING, Raban. Die Religionszugehörigkeit der hohen Amtsträger des Römischen Reiches seit Constantins I. Alleinherrschaft bis zum Ende der Theodosianischen Dynastie (324-450 bzw. 455 n. Chr.). Bonn: Habelt, 1978, s. 293 v pozn. 16, není Chastagnolovo tvrzení, že údajný syn, tedy *praefectus Hilarianus*, byl pohan, ničím podložené. Každopádně však i tento badatel, srv. tamtéž, s. 293 s pozn. 16; 369 a 420, i PLRE I, s. 433, s.v. M(a)ecilius Hilarianus 5 považují tak jako Chastagnol konsula i *praefecta* za jednu a tutéž osobu, což identifikaci navrženou Grégoirem a Orgensem samo o sobě znemožňuje.

⁵⁵ Než pouze DE GAIFFIEREM, ref. 52, s. 28 a srv. i 31; 32n.; 37n. a 38, který poukázal na to, že vystupuje i v jiných mučednických textech, v nichž se jeho žena jmenuje Dafrosa a jeho dcery Bibiane a Demetria a sám zemře ve vyhnanství, zatímco zbytek jeho rodiny ve vězení, nebo při mučení. I tyto postavy se však vyskytují jen v hagiografických textech, s výjimkou Bibiany zmíněné coby mučednice v Liber pontificalis 49, 1, jejíž historicitu, bez vztahu k ostatním, proto Gaiffier připouštěl.

⁵⁶ Jejich moderní seznam viz v PLRE I, s. 1052-1056; VON HAEHLINGUV, ref. 54, s. 357-363 začíná až rokem 324.

⁵⁷ Viz PLRE I, s. 344, s.v. Iunius Flavianus 10, figuruje totiž pouze v seznamu tzv. Chronographa anni CCCLIV. Týká se ho však jedna domněnka moderního badatele, která by z něj ovšem činila spíše pohana. EUSEBIUS CAESARIENSIS. Historia ecclesiastica VIII, 14, 16-17 a Vita Constantini I, 34 totiž výslově chválí křesťanskou manželku nejmenovaného *praefecta Vrbis Romae*, který ze strachu dovolil, aby jeho manželka byla odvedena k usurpátorovi Maxentiovi, jenž ji měl hodlat zneuctít. Tato manželka nicméně v nestřežené chvíli spáchala sebevraždu. Daný *praefectus* sice není identifikován jako pohan a lze se i domýšlet, zda by naopak Eusebios přiznal, kdyby šlo o křesťana, když se takto zachoval, ale Eusebios obvykle nemá problém s tím, má-li některé křesťany za jejich pochybení pokárat, takže o křesťana spíše nešlo. Tímto *praefectem* však podle CHASTAGNOLA, ref. 48, s. 58n. mohl být právě Iunius Flavianus, kteroužto identifikaci neruší ani zřejmě oprávněné námitky, které vzesl GROAG, Edmund. Maxentius (Regierung). In RE, XIV, s. 2467, proti důvěryhodnosti Eusebiova vyličení, pokud jde o motiv k sebevraždě, sebevraždu samotnou však nezpochybňoval. CHASTAGNOL, tamtéž současně z dobrých důvodů zpochybnil možnost identifikace tohoto Flaviana s pronásledovatelem křesťanů v Palestině v roce 303, jehož zmiňuje EUSEBIUS CAESARIENSIS. De martyribus Palaestinae praef., 1.

⁵⁸ HALKIN, ref. 12, s. 284, pozn. 1 ostatně v jediné stručné noticce rovnou konstatoval, že musel být už dávno mrtev. A problémem by samozřejmě byl i nesoulad líčení Eusebiova s Flavianovou rolí v hagiografických textech, jak ji popsal Gaiffier, k čemuž srv. výše v pozn. 55.

ný i s některým z *anonymů* ze seznamu, či mohla jeho *praefectura* spadat do even-tuální mezery v seznamu. Obojí však je relevantní pouze pro rozmezí let 354-363, protože až do roku 354 sahá seznam *praefectů Vrbis Romae*, který je součástí kor-pusu tzv. *Chronographa anni CCCLIV* a který je v moderním bádání hodnocen jako zcela spolehlivý⁵⁹. A naopak rokem 353 začíná zachované líčení Ammianovo, kte-rý se aktuální situací v Římě a jeho *praefecty* zabývá v pravidelných vstupech⁶⁰, takže zmíněná relevantnost ani není příliš vysoká: mnohem pravděpodobnější totiž je, že *anonymy* je třeba identifikovat s některými ze známých *praefectů* a že v obdobích, které se nám jeví jako mezery v seznamu, úřadovali *praefecti*, které máme dosvědčené před, anebo po těchto zdánlivých mezerách. Ze tří *anonymů* moderního seznamu lze ovšem první dva vyloučit bez obav: první úřad zastával někdy mezi lety 306 a 312⁶¹, druhý mezi (snad) 326 a (každopádně) 337 a zřejmě nebyl křesťan⁶². Třetí z těchto *anonymů* úřadoval v době vlády Constantovy, tedy mezi lety 337 a 361⁶³, takže do úvahy připadá, avšak i když odhlédneme od au-tority Ammianovy, mezery v seznamu až do 3. listopadu 361, kdy Constantius zemřel, pro něj příliš prostoru neposkytuje⁶⁴. Do týchž jen minimálních mezer by bylo nutné umístit *praefecturu* tohoto Flaviana, kdybychom chtěli předpokládat, že jinak v našich pramenech není doložen vůbec. Poslední možnosti jsou pro-to mezery v seznamu během vlády Iulianovy, v němž jedna skutečně existuje

⁵⁹ Srv. CHASTAGNOL, André. La Préfecture urbaine à Rome sous le Bas-Empire. Paris: Presses universitaires de France, 1960, s. 1-2 a zvláště s. 2 s pozn. 3, kde na základě spolehlivosti seznamu přímo odmítá, že by *praefecti* vystupující v hagiografických textech, kteří v něm nefiguruji, mohli být historickými postavami, jak tomu věřily některé dřívější autority.

⁶⁰ K nimž srv. CHASTAGNOL, ref. 59, s. 12 s pozn. 7, podle něhož je pro zde zohledňované období 353-363 kompletní i seznam sestavený na základě těchto vstupů.

⁶¹ Viz PLRE I, s. 1006, s.v. *Anonymus* 11.

⁶² Viz PLRE I, s. 1006-1008, s.v. *Anonymus* 12 a VON HAEHLING, ref. 54, s. 368 s pozn. 13. Do-tyčný *anonymus* je totiž znám pouze skrze svůj celkem podrobný horoskop, k němuž srv. FIR-MICUS MATERNUS. Mathesis II, 29, 10-20. Haehling ovšem zřejmě počítal s tím, že horoskop si nechal sestavit sám, což ovšem z textu přímo nevyplývá, je totiž uveden jako názorný příklad pro jiného aristokrata Egnatia Mavortia Lolliana, jemuž je spis věnován, *anonyma* měl dobře znát a sám byl pohan, k čemuž srv. PLRE I, s. 514, s.v. *Lollianus* 5. Je však řečeno, že tento *anonymus* byl dříve, než zahájil svou úřední kariéru, poslán do vyhnanství ob adulterii crimen a kvůli provozování magie, čehož se skutečně měl dopustit, takže s tím, že o aktuálního křesťana se spíše nejednalo, souhlasit lze. V rámci hesla v PLRE jsou probrány i možnosti jeho identifikace se známými osobami, nicméně ani jedna není zcela uspokojivá. Každopádně však možnost jeho identifikace se zde probíraným Flavianem minimalizuje, jak už bylo řečeno, autorita seznamu *Chronographa anni CCCLIV*.

⁶³ Viz PLRE I, s. 1008, s.v. *Anonymus* 13.

⁶⁴ Poslední *praefectus* ze seznamu *Chronographa anni CCCLIV* je v úřadu doložen k 6. červenci 355, jeho nástupce úřadoval už roku 355 a doložen je až k 10. listopadu 356. Jeho nástupce je do-ložen od 13. ledna 357 do 25. března 359. Jeho nástupce zemřel v úřadu brzy po svém jmenování 25. srpna 359, takže péči o úřad (ale nikoli titul) převzal jeho zástupce (*uicarius Vrbis Romae agens uicem praefecti Vrbis*). O dalším *praefectovi* je známo pouze to, že v úřadu byl už v roce 359 a setrval v něm až do léta 361. Jeho nástupce je doložen až k podzimu 361, ale je známo, že skutečně byl jeho bezprostředním nástupcem, přičemž úřadoval přinejmenším do 28. ledna 362 (jmenovitý seznam viz v PLRE I, s. 1054n. a dále srv. příslušná hesla). Reálně tak je možné uva-zovat o několika měsících během druhé poloviny roku 355, několika týdnech na přelomu let 356 a 357 a několika málo měsících či spíše opět jen týdnech koncem roku 359.

a zabírá skoro celý rok 362⁶⁵. Jelikož je však Flavianus v legendě označen za bývalého *praefecta*, musel by být úřadu zproštěn ještě před událostmi spojenými se smrtí Ioanna a Paula, což samo o sobě možné je, a současně by jako křesťan musel být jmenován Iulianem, a to do úřadu, kterým i křesťanští císařové pověřovali spíše pohany, což už je vysoce nepravděpodobné⁶⁶. Záchrana se tak může zdát jen emendace textu⁶⁷, ta však působí jiný problém. Flavianus je totiž v legendě

⁶⁵ Nástupce posledně zmíněného v předešlé pozn. je totiž doložen až k 9. prosinci 362 a úřadoval až do roku 364, svr. PLRE I, s. 88n., s.v. L. Turcius Apronianus signo Asterius 10.

⁶⁶ Že Iulianus pohany preferoval, není nutné jen předpokládat, protože se sám k zásadě, že je-li na výběr mezi pohanem a křesťanem, je třeba dát přednost tomu prvnímu, hlásí, svr. IULIANUS. Epistulae 83 [376c]. Církevní historikové pak dokonce tvrdí, že křesťany ze služby v paláci i ze správy říše zcela vyloučil, svr. RUFINUS AQUILEIENSIS. Historia ecclesiastica X, 33 [GCS IX/2, p. 994sq.] = I, 32 [PL XXI, col. 502] a SOCRATES SCHOLASTICUS. Historia ecclesiastica III, 13, 1-2. To se sice zdá přehnané, ale praxe taková být mohla, neb pro období jeho vlády jsou křesťané, kteří by jimi zůstali (k tehdejším apostatům motivovaným zájmem udržet si, nebo získat úřad svr. VON HAEHLING, ref. 54, s. 544-546) a o svou funkci nepřišli, s jistotou doloženi jen v armádě. Výjimky jsou jen dvě a nejisté: uicarius Africæ v letech 362-363 Claudius Avitanus, jehož nástupce je doložen až v roce 364, k čemuž svr. PLRE I, s. 126n., s.v. Claudius Avitanus 2 a tamtéž, s. 1079, mohl snad být křesťanem proto, že za vlády Valentinianovy žaloval ze zpronevěry a dosáhl propuštění praefecta praetorio Claudia Mamertina, tedy jednoho z prominentů období vlády Iulianovy, k čemuž svr. AMMIANUS MARCELLINUS. Res gestae XXVII, 7, 1, a že může být totožný s comitem Avitianem, který přes svou krutou povahu bez námitek respektoval autoritu sv. Martina coby božího representanta, k čemuž svr. Sulpicius Severus. Dialogi III, 4, 1-5, 1 a 8, 1-3, a jehož žena si Martinem nechala požehnat olej, k čemuž svr. tamtéž III, 3, 1-4. Druhou výjimkou může být Euagrios, k němuž svr. PLRE I, s. 285n., s.v. Evagrius 6: pozdější křesťanský spisovatel a pretendent antiochejského biskupského stolce byl totiž někdy v roce 363 pověřen správou neznámé provincie, možná ještě Iulianem, protože ji měl získat díky vlivu Iulianova vlivného praefecta praetorio Salutia Secunda. Křesťanem ale tehdy ještě být nemusel, protože pocházel z vlivné antiochejské rodiny, o jejichž členech je v některých případech známo, že byli pohané. Pokud jde o preferenci pohanů v úřadu praefecta Vrbis Romae, z dostupných informací se zdá, že ve 4. stol. teprve Gratianus, byl ten výrazně, preferoval křesťany, zatímco ještě jeho další tři nástupci, Valentinianus II., Theodosius a Honorius, je preferovali jen mírně či vůbec, k čemuž svr. CHASTAGNOL, ref. 59, s. 400-405; 415-417; 419-420; 422-425; 426; 427-429; 436-437; 438-439; 440-442; 443-449; 454-455 a zejména výklad VON HAEHLINGŮV, ref. 54, s. 517n.; 525; 531-533; 571, 596-598 s příslušnými tabulkami na s. 513; 522; 524; 527; 537; 556; 569; 576; 581; 593; 606. BARNES, Timothy David. Statistics and the Conversion of the Roman Aristocracy. In Journal of Roman Studies, 1995, roč. 85, s. 135-147 sice především Haehlingovi vytýká jeho metodologii, ale ne zcela oprávněně. Haehling totiž počítal zvlášť, byla-li tatáž osoba do úřadu jmenována opakováně, zatímco Barnes takovou osobu počítal jen jednou. Svým způsobem zkreslující je však obojí, protože např. preferenci jednoho pohana vícekrát jmenovaného do úřadů oproti stejněmu množství jen jednou jmenovaných křesťanů určitě nelze chápout jako vyvážený přístup k pohanům a křesťanům obecně, na druhou stranu i dotyčného pohana bylo lze jmenovat jen jednou a zbylými úřady pověřit třeba právě další křesťany. A kromě toho, Barnes tak není schopen zohlednit situaci, kdy někdo v průběhu své kariéry změnil své smýšlení, a byl tak do různých úřadů jmenován jako pohan i jako křesťan. Druhým problémem je, že o náboženském přesvědčení té které osoby nepanuje vždy shoda, přičemž Barnes těhne k tomu považovat za křesťany i osoby, v jejichž případě indicie nejsou dostatečné. Tím způsobem nicméně dospěl k závěru, že konkrétně Constantinus i Constantius křesťany i v tomto úřadu preferovali, první výrazně, druhý mírně.

⁶⁷ PAPEBROCH, ref. 11, s. 141, pozn. q ostatně favorisoval konjekturu expraetor. Čtení expraefectus Vrbis totiž není úplně jisté, i když variantní (a nesmyslné) ex praetorio Vrbis figuruje jen v jednom rukopise, byť Papebrochově hlavním. Pravděpodobný důvod, proč navzdory svým

označen i titulem *uir illustris*, který náležel pouze nositelům nejvyšších hodností, mimo jiné *praefectum Vrbis Romae*, ale už nikoli těm, jimž by *praefecta Vrbis Romae* bylo lze v textu nahradit. Pravděpodobnost, že jde o historickou a nikoli fiktivní postavu, je tedy jen minimální a spíše ji pouze nelze zcela vyloučit.

Žádnou další postavu už z jiných spolehlivých historických pramenů neznáme, ač by se mohlo zdát, že doložena je existence dokonce samotných Ioanna s Paulem, leč pramen zdánlivě dobový je od konce 19. stol. sice předmětem sporů, ale k tomu, že by dosvědčoval existenci světců, se z dobrých důvodů nekloní nikdo⁶⁸. Jeden, ovšem třesutě hypotetický, kandidát je k dispozici ještě k identifikaci

preferencím ponechal variantu *expraefectus*, vyplýne z následujícího výkladu.

⁶⁸ Jde o jeden z epigramů připisovaných papeži Damasovi (366-384), totiž DAMASUS. Epigramma 58* Ihm = 61 Ferrua Hanc aram domini seruant Paulusque Iohannes / martyrium Christi pariter pro nomine passi, / sanguine purpureo mercantes praemia uitiae („Oltář tento je chráněn pány Janem, k němu Pavlem, / Krista mučedníky, spolu trpeli za jeho jméno, / odměnu získali na věky za krev svou rudojasnou“), k němuž svr. IHM, Maximilian. Damasi Epigrammata [=Anthologiae Latinae supplementa, vol. I], recensuit et adnotavit Maximilianus Ihm. Lipsiae: Teubner 1895, s. 59 a FERRUA, Antonio. Epigrammata Damasiana, recensuit et adnotavit Antonius Ferrua S. I. Città del Vaticano: Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana, 1942, s. 229n. Epigram se dochoval pouze rukopisně (tedy nikoli *in situ* jako nápis) a není známo, kde se původně nacházelo. V 19. stol. jej de Rossi na základě obsahu daného rukopisu spojoval s oltářem a klášterem sv. Jana a Pavla ve Vatikánu, Germano vzápětí přímo s titulem a údajným hrobem světců na Castelio. Tento druhý se rovněž domníval, že s epigramem lze identifikovat drobný úlomek nápisu, k němuž svr. i FERRUA, tamtéž, s. 230 ad n. 611, vyrytého literami Damasova dvorního kaligrafa Philocala. Ihm naopak tyto litery považoval za celkem zdařilé napodobeniny Philocalových, nicméně větší, než jakými byly ryty autentické epigramy Damasovy (na což poukazoval i DUFOURCQ, ref. 5, s. 147 v pozn. 1), ale především postrádal v Damasových epigramech obvykle přítomné autorovo jméno, a proto tento epigram za Damasův nepovažoval. Ferrua naopak jméno Damasovo nepostrádal, protože dochovaný text může být jen zlomkem, což ostatně Ihm připouštěl také. Poukázal však na rozpor ve výkladu Germanově, který sám předpokládal vznik titulu krátce před rokem 410, kdy už ale byl Damasus mrtev. Založení kláštera lze na základě údaje v Liber pontificalis 47, 7 připsat dokonce až Lvovi Velikému (440-461), čehož si ovšem de Rossi vědom byl, a epigram proto považoval za pozdější komplikaci autentických Damasových veršů, což je ovšem dle Ferruy neověřitelné. Ten se dále domníval, že z prvního verše je zřejmé, že těla světců jsou pod zmínovaným oltářem pochována. Germanův zlomek podle něj Philocalovými literami vyryt není a vůbec není možné ho s jakýmkoli epigramem identifikovat. Na základě Ferruova výkladu by se však mohlo zdát možné datovat vznik epigramu alespoň do počátku 5. stol., čímž by za téměř dobový doklad existence světců vydáván být mohl. Zcela moderní výklad je však odlišný, a jelikož je spojen s výkladem o zmínovaném titulu, lze zde v rámci jeho resumé, k němuž svr. DIEFENBACH, Steffen. Römische Erinnerungsräume. Heiligenmemoria und kollektive Identitäten im Rom des 3. bis 5. Jahrhunderts n. Chr. Berlin: De Gruyter, 2007, s. 355-357, uvést základní poznatky i o něm: existence titulu Pammachii je dosvědčena k roku 499, titulu sanctorum Iohannis et Pauli k roku 595 a ještě později se objevuje spojení titulus Pammachii sanctorum Iohannis et Pauli. Existence trojlodní basiliky je však archeologicky doložitelná už k počátku 5. stol. a na jejím místě stála původně domácí kaple zřízená dokonce koncem 4. stol. Už i ta byla zasvěcena Janu a Pavlovi, ale nikoli zde probíraným, ale Janu Křtiteli a apoštolu Pavlovi, jejichž kult tehdy šířil Ambrosius. Tém pak byl zasvěcen i vatikánský klášter a také epigram je věnován právě jim. Tyto informace je však třeba upřesnit a doplnit. Na první zmínku titulu Pammachii totiž Diefenbach odkazuje vadně, správný odkaz je MGH AA XII, p. 411, n. 4 a p. 412, n. 19. Jde podpisy dvou presbyterů tohoto titulu v aktech římské synody konané roku 499, Gordiana a Iohanna. Ten první je ovšem zajímavý tím, že v PChBE II/1, s. 935, s.v. Gordianus 1 je navrhována jeho identifikace s postavou zmíněnou v Liber pontificalis 53, 5 multos sacerdotes occidit, inter quos et Dignissimum et Gordianum, presbiteros a uincula sancti

s jedním ze dvou presbyterů, kteří měli nanosit nebožtíky do Ioannova a Paulova domu a pohřbívat je tam, totiž s Ioannem. Její oprávněnost je ale problematická, a ještě ji snižuje četnost výskytu tohoto jména, nicméně vyloučit ji nelze⁶⁹. Další postavy vystupují už pouze v jiných mučednických textech, ovšem podobně pochybných jako jsou *acta* probíraná zde, takže s jakoukoli možností jejich historicity jen na základě toho počítat nelze. Jde o druhého z obou presbyterů, Pimenia⁷⁰, a také Crispa, Crispiniana a Benedictu⁷¹.

Předmětem druhé sondy jsou okolnosti Gallicanova střetu se Skythy, nebo spíše s národem, který takto autor legendy označil, tedy nejspíše s Góty⁷².

Petri apostoli et sanctos Iohannem et Paulum („zabil mnoho kněží a mezi nimi i Dignissima a Gordiana, presbytery od řetězů svatého apoštola Petra a svatých Jana a Pavla“). Tato zmínka se totiž týká už roku 502, nicméně důležitější je, že se nachází v recensi Liber pontificalis vzniknuvší už po roce 530, takže může jít o ještě dřívější doklad vzájemné identifikace obou označení titulu. A ještě je třeba dodat, že v diskusi o svědectví Damasových epigramů se operovalo ještě s jedním, jen fragmentárně dochovaným, totiž DAMASUS. Epigrammata 59 Ihm = 13 Ferrua, k němuž svr. IHM, tamtéž, s. 60n. a FERRUA, tamtéž, s. 114-116. Ten rytý Philocalovými literami je, neobsahuje však žádná jména, jen výraz fratres, ale protože se nacházel v dlažbě kostela sv. Kosmy a Damiána, který byl zřízen až za pontifikátu Felixe IV. (526-530), domníval se Germano, že původně byl součástí epigramu na Ioanna a Paula. To však není jen pustá spekulace, ale i nepravděpodobná, neb je jistě oprávněný Ferruuův podiv nad tím, že by k dláždění Kosmy a Damiána byl použit kámen z jiné basiliky.

⁶⁹ Jakýsi jinak neznámý p(res)b(yter) Iohannes pochoval dle ICUR VII, 18593 kohosi s jeho matkou Clarissimou na Cyriačině pohřebišti. Nápis samotný je z 5. stol., ale zmíněný presbyter tak samozřejmě mohl žít už ve 4. stol., k čemuž svr. PChBE II/1, s. 1059, s.v. Iohannes 3. Dle DE GAIFFIERA, ref. 52, s. 28 a svr. i 33n. ovšem vystupuje presbyter Ioannes právě coby pohřebník v římských mučednických textech častěji, což za jistou, nicméně jen velmi slabou indicii pokládat lze.

⁷⁰ K němuž svr. DE GAIFFIER, ref. 52, s. 28 a svr. i 31n. Někdy je označován i jako Pigmenius či jinými variantami, měl být presbyterem titulu Pastoris, a dokonce Iulianovým vychovatelem. Později jím ale byl vypovězen z Říma, a tak odešel k Peršanům, kde oslepl. Poté se do Říma vrátil, Iulianus ho však nechal svrhnut do Tiberu. Netřeba zdůrazňovat, že v díle samotného Iuliana, z nějž jsme o jeho mládí a výchově velmi obstojně informováni, není po nikom takovém ani stopy. Gaiffier také oprávněně upozorňuje na to, že některé Pimeniovy počiny mají svůj evidentní vzor v činech jiných, a to spolehlivě historických osob. Od konce 6. stol. se však objevuje v pramenech shromážděných v PChBE II/2, s. 1866, s.v. **Pymenius, ty však nepochyběně vycházejí z legend, v nichž vystupuje.

⁷¹ DE GAIFFIER, ref. 52, s. 30 je totiž identifikuje s Priscem, Priscillianem a Benedictou známými z jiného hagiografického textu, jistě oprávněně, byť navzdory dalším nesouladům než jen odlišným jmenům, což však jakoukoli možnost historicity těchto osob ještě více podlamuje.

⁷² Ze jako „Skythové“ byli pozdně antickými autory označováni především Gótové, svr. WOLFRAM, Herwig. Die Goten. Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts. München: Beck, 42001, s. 30 a 379, pozn. 4, a dále s. 54, kde jsou ovšem coby občasní nositelé tohoto označení zmíněni i Sarmaté. Tuto možnost ale v následujícím výkladu neberu v potaz, byť by se na první pohled mohla zdát dobrým řešením problémů, které vzápětí vyplynou, ovšem jen za cenu, že bychom v líčení act konstatovali tolik závažných věcných omylů v kombinaci s nadstandardními a jinde nedostupnými informacemi, že by se taková rekonstrukce musela nutně jevit jako účelová. Tamtéž, s. 436, pozn. 40 jsou citováni i autoři, kteří tento termín spojovali s Huny, o ty zde však v žádném případě jít nemůže, protože do Evropy dorazili až později. K ještě volnějšímu používání dokonce obou termínů, tedy „Skythové“ i „Gótové“, svr. tamtéž s. 23 a 377, pozn. 78, nicméně i s tímto pojetím by bylo lze pracovat jen s takovým výsledkem, který byl nastíněn pro „Sarmaty“. Na podobně volnější použití odkazuje i SCHMIDT, Ludwig. Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung. Die Ost-

Do kontextu známých historických událostí se ho pokusili začlenit opět Grégoire s Orgensem⁷³: hned dva prameny⁷⁴ totiž potvrzují, že v roce 323 vtrhli do Thrákie právě Gótové (byť ten druhý je zaměnil se Sarmaty, s nimiž se válčilo roku 322), proti nimž zasáhla Constatinova armáda, i když šlo o území Liciniovo, a jeden z nich, Zósimos⁷⁵, dále popisuje Constaninovo vítězství ve zdech města, jehož jméno ale neuvádí, text ovšem může být porušený a místo póníč v něm původně mohla figurovat Φιλιππούπολις. Gallicanus tak mohl být Liciniův důstojník umístěný v tomto městě, kterého Constaninus (a nikoli zázrak vylíčený v *ac-tech*) vyprostil z obležení, a ten se proto v následné konfrontaci s Licinem přidal na jeho stranu.

Proti tomu však stojí postřehy jiných badatelů. Moderní editor Zósima⁷⁶ totiž identifikoval jím neuvedené obležené město s Camponou v Dolní Pannionii, kam vtrhli Sarmaté, k válce s nimiž, na rozdíl od Grégoira a Orgelse, vztáhl toto Zósimovo líčení, zatímco k válce s Góty v Thrákkii až vzápětí následující⁷⁷. Camponu (i Sarmaty coby nepřátele) totiž výslovňě uvádí Optatianus, tedy pramen, Grégoirem a Orgensem nezohledněný⁷⁸. Další badatel⁷⁹ však vznesl závažnou námitku proti tomu, že by se v inkriminovaných letech vůbec bojovalo právě i s Góty⁸⁰, a vztáhl všechna líčení v pramenech k jediné válce se Sarmaty, k níž mělo dojít v roce 323. Touto námitkou je absence jakékoli numismatické či epigrafické evidence vítězství na Góty, zatímco vítězství nad Sarmaty je dokumentováno sdostatek⁸¹. Veškerá moderní diskuse pak osciluje právě kolem těchto detailů⁸², pročež je třeba zdůraznit, že případná úplná eliminace jakéhokoli střetu v Thrákkii by samozřejmě znamenala další výrazné oslabení možnosti historicity jedné z klíčových pasáží celé legendy, zatímco v případě, že se zde s Góty přece jenom válčilo, by samozřejmě nebylo možné zcela vyloučit (ale právě pouze to!) možnost, že události popisované v legendě, byť by o nich neexistovala žádná

germanen. München: Beck, 21934, s. 200, pozn. 5. Odkazy pod hesly „Skythen“ v indexech obou knih (u Schmidta zařazeného jakoby s orthografií „Scythen“) však směřují převážně k výkladům o Gótech.

⁷³ GRÉGOIRE – ORGELS, ref. 47, s. 582n.

⁷⁴ ANONYMUS Valesii I, 5, 21; ZOSIMUS. Historia nea II, 21.

⁷⁵ ZOSIMUS. Historia nea II, 21, 1-2.

⁷⁶ PASCHOUD, François. In ZOSIME. Histoire nouvelle, tome I (livres I et II), texte établi et traduit par François Paschoud, nouvelle édition. Paris: Les Belles Lettres, 2000, s. 226n., pozn. 31.

⁷⁷ Totiž ZOSIMUS. Historia nea II, 21, 3.

⁷⁸ Srv. OPTATIANUS. Carmina 6, 14-15 a 18-21.

⁷⁹ KULIKOWSKI, Michael. Constantine and the Northern Barbarians. In LENSKI, Noel (ed.). The Cambridge Companion to the Age of Constantine. Cambridge: University Press, 2006, s. 373, pozn. 67 k výkladu na s. 359.

⁸⁰ Ačkoli je výslovňě uváděny výše odkazovaný Anonymus Valesii I, 5, 21.

⁸¹ Viz výčet, jak jej podává KULIKOWSKI, ref. 79, tamtéž.

⁸² V duchu Paschoudova pojedání a s poukazem na celkovou spolehlivost Anonymu Valesii I se LENSKI, Noel. The Reign of Constantine. In LENSKI, ref. 79, s. 88, pozn. 93 k výkladu na s. 75 vyslovil pro zdrženlivost, pokud jde o definitivní závěr. A BLECKMANN, Bruno. Constantin und die Donaubarbaren. Ideologische Auseinandersetzungen um die Sieghaftigkeit Constantins. In Jahrbuch für Antike und Christentum, 1995, roč. 38, s. 41, pozn. 14 označil Constaninovy (byť nespecifikované) boje s Góty za příklad známého faktu, na němž jinak ahistorická legenda staví, a dále tamtéž, s. 55 hovoří v této konkrétní souvislosti roku 323 neutrálne o barbarech.

další informace a bez ohledu na chronologickou nekompatibilitu událostí v rámci legendy samotné, proběhly právě během tohoto střetu⁸³.

Podezřelé jsou i některé konkrétní detailey. Poznámka, že všichni tribunové i vojáci obležení s Gallicanem ve Filippopoli se vzdali, přišla neuvěřitelná už Papebrochovi, který se proto domníval, že pouze mnozí z nich navrhovali, aby se vzdali⁸⁴. Stejně tak nevěřil tomu, že by Gallicanus propustil z armády vojáky, kteří nepřijali křesťanství⁸⁵.

S těmito událostmi úzce souvisí otázka identity zajatého gótského krále Brady či Bardy. Grégoire a Orgels k jeho ztotožnění ve své rekonstrukci kandidáta mezi dosvědčenými historickými postavami našli, sami však tuto možnost – ztotožnit ho s Rausimodem, který u Zósima figuruje jako král Sarmatů

⁸³ Proto je třeba upřesnit, že ačkoli jsou Paschoudem a Lenským s Góty jako nepřáteli spojovány ještě Codex Theodosianus VII, 1, 1 a pouze Lenským i Codex Theodosianus VII, 12, 1, výslovně zmíněni v nich jsou jen obecně barbari. Naproti tomu Paschoudem zmiňovaný ZONARAS. Epitome historiarum XIII, 2, 42, tedy pramen sice pozdní, ale právě pro období 3. a 4. stol. n.l. občas nadstandardně informovaný, je v souvislosti s Thrákií skutečně uvádí: Σαρματῶν δὲ καὶ Γότθων κατὰ τῆς Θρακίου ὑπηκόους κεκινημένων καὶ τὴν Θρᾳκῶν μοῖραν ληζομένων, διανισταται κατ’ αὐτῶν Κωνσταντῖνος ὁ μέγιστος· καὶ τὴν Θράκην καταλαβὼν τοῖς βαρβάροις συρρήγνυται καὶ κατ’ αὐτῶν ἵστησι λαμπρότατον τρόπαιον („Sarmaté a Gótové se dali do pohybu do území poddaných Římanům a plenili Thrákkii. Proti nim se zdvihl Constantinus Veliký. Obsadil Thrákkii, srazil se s barbarý a získal nad nimi skvélé vítězství“), zdrojem tohoto údaje však v posledku může být Anonymus Valesii I. A EUSEBIUS CAESARIENSIS. Vita Constantini IV, 5, 1-2 sice také zmiňuje τὰ Σκυθῶν καὶ Σαυροματῶν γένη („národy Skythů a Sarmatů“), které měl Constantinus zcela podrobit, čehož souvislost se zde probíranými událostmi zvažoval HENSCHEN, ref. 48, s. 69, podle něhož měl Eusebios na mysli buď jinou událost, anebo císař přisoudil činy vykonné jeho vojevůdcem, ale už PAPEBROCH, ref. 11, s. 32n. a 34 pozn. m rozpoznal, že platí první varianta, neboť Eusebios měl na mysli až události roku 332, tedy až po konsulátu kteréhokoli historického Gallicana. Celkový přehled událostí spojených s válčením proti oběma zmiňovaným národům během Constantinovy vlády podává DOLEŽAL, Stanislav. Interakce Gótů a římského impéria ve 3.–5. století n. l. Praha: Karolinum, 2008, s. 99-104, zejm. 102-103, kde je vylíčena kampaň roku 332 a k ní vztaženo svědectví Eusebiovo.

⁸⁴ Srv. PAPEBROCH, ref. 11, s. 34, pozn. k.

⁸⁵ PAPEBROCH, ref. 11, s. 34, pozn. o poznamenal, že tak nejednal ani samotný Constantinus. Existuje ale zpráva, že Constantius během svého tažení proti Magnentiovi doporučil všem svým vojákům přijmout křest, a kdo by odmítl, měl být propuštěn, k čemuž srov. THEODORETUS CYRRHENSISS. Historia ecclesiastica III, 3, 7. Její historicitu možná připouštěl PIETRI, Charles. La politique de Constance II: Un premier ‘césaropapisme’ ou l’imitatio Constantini? In DIHLE, Albrecht (ed.). L’Église et l’Empire au IVe siècle [=Entretiens sur l’antiquité classique, tome XXXIV]. Vandoeuvres-Genève: Fondation Hardt, 1989, s. 147, alespoň tak jeho vyjádření chápal BLECKMANN, Bruno. Die Schlacht von Mursa und die zeitgenössische Deutung eines spätantiken Bürgerkrieges. In BRANDT, Hartwin (ed.). Gedeutete Realität. Krisen, Wirklichkeiten, Interpretationen (3.–6. Jh. n. Chr.) [=Historia Einzelschriften, Band 134]. Stuttgart: Steiner, 1999, s. 64 s pozn. 74, a proto mu oponoval poukazem na to, že v situaci, kdy sám císař pokřtěn nebyl, je důvěryhodnost zprávy nepravděpodobná. Možná s ní však nepočítal ani samotný Pietri, protože zprávu prohlašuje za pokus císařské propagandy evokovat zakladatele dynastie Constantina. V kontextu dalších zpráv o pokřtěných vojácích ze 4. stol. prohlásil tuto za nepravděpodobnou i LEE, A. D. War in Late Antiquity. A Social History. Malden, MA / Oxford / Carlton, Victoria: Blackwell, 2007, s. 231 v pozn. 15.

- pouze připouštěli⁸⁶. Ve světle názorů pozdějších badatelů⁸⁷, a zejména samotného Zósimova líčení, podle něhož byl Rausimod odražen Constantinem a vzápětí i napaden za Dunajem a při těchto bojích zemřel⁸⁸, však tato možnost v podstatě opět bere za své. Někteří badatelé ostatně Bradovo / Bardovo jméno i celou s ním spojenou událost prohlásili rovnou za smyšlené⁸⁹.

V souvislosti s tímto tedy historicky pochybným válečnickým úspěchem Gallicanovým je ještě možné věnovat jen stručnou noticku tomu, že moderní badatele zaujalo i jeho údajné vítězství nad Peršany, ovšem spíše proto, že ho považují za inspirované rozporuplnou postavou Caesara Galla, pozdějšího skutečného manžela Constantinovy dcery Constantiny⁹⁰. To ovšem neponechává prostor pro úvahy dávných Bollandistů, zda snad pronásledování křesťanů perským králem Sápórem (snad) v roce 317 nebylo důsledkem této jeho jinak nedoložené porážky Gallicanem⁹¹.

Gallicanův historicky pochybný válečnický úspěch však dává i určitý prostor k úvahám o relativně brzkém vzniku jeho části celé legendy. Dobrým postřehem

⁸⁶ Srv. ZOSIMUS. Historia nea II, 21 a GRÉGOIRE – ORGELS, ref. 47, s. 583, kteří počítali s tím, že Sarmaté jsou uvedeni omylem místo Gótů, a navíc se domnívali, že Zósimovo vylijení je kontaminováno prvky, které se vážou k událostem roku 332.

⁸⁷ Tohoto Rausimoda, aniž by ovšem sdíleli závěry Grégoirovy a Orgelsovy, považovali za krále Gótů i SCHMIDT, ref. 72, s. 225; PASCHOUD, ref. 76, tamtéž a WOLFRAM, ref. 72, s. 69 a 396, pozn. 17, standardněji však je v souladu s informací Zósimovou považován za Sarmata, k čemuž srv. SCHÖNFELD, M[oritz]. Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen. Heidelberg: Winter, 1911, s. 278n. a 295; PLRE I, s. 762, s.v. Rausimodus; LIPPOLD, Adolf. Die Historia Augusta, herausgegeben von G. W. Waldherr. Stuttgart: Steiner, 1998, s. 377; KULIKOWSKI, ref. 79, s. 359.

⁸⁸ Srv. ZOSIMUS. Historia nea II, 21, 3.

⁸⁹ Např. HALKIN, ref. 12, s. 273, pozn. 1.

⁹⁰ Ke kontaminaci postavy Gallicanovy osudem Caesara Galla srv. GRÉGOIRE – ORGELS, ref. 47, s. 584-592, Gallový boje s Peršany líčí PHILOSTORGIUS. Historia ecclesiastica III, 28. Gallus však mohl postavu Gallicanovu inspirovat i svou péčí o ostatky světců, kterou nezamlčují ani historici, kteří nekvitovali Gallův arianismus, který současně znemožnil jeho vlastní angažmá v katolické tradici, k čemuž srv. SOZOMENUS. Historia ecclesiastica V, 19, 12-13 a IOANNES CHRYSOSTOMUS. De Babyla contra Julianum et gentiles 67-70, přičemž tento druhý signifikantně Galla vůbec neidentifikuje: τις τῶν μετὰ ταῦτα βαστλευούσιτον („jeden z těch, kdo tehdy vládli“). Pozoruhodné jsou i dvě další možné souvislosti: historická Constantina zemřela v bitýnském městě Caeni Gallicani, k čemuž srv. AMMIANUS MARCELLINUS. Res gestae XIV, 11, 6, které je v Passio Artemii 14 [GCS XXI, p. 57] označeno jen adjektivem Γαλλικανός, a skutečný mučedník období Julianovy vlády, byť ne jeho vlastní aktivity, Artemios zemřel v Alexandrii, zatímco Gallicanus údajně v Egyptě a jeho dcera se měla jmenovat Artemia. A zajímavé jsou i Grégoirovy a Orgelsovy postřehy stran možné inspirace vylijení Gallicana v ariánské tradice činů Constantinových, k nimž srv. GRÉGOIRE – ORGELS, tamtéž, s. 592nn.

⁹¹ Srv. THEOPHANES. Chronographia A.M. 5817 init.; ANASTASIUS BIBLIOTHECARIUS. Chronographia tripartita A.M. 5817 init. [Theophanis Chronographia, recensuit Carolus de Boor, volumen II. Lipsiae: Teubner, 1885, p. 85] a k tomu HENSCHEN, ref. 48, s. 69 a PAPEBROCH, ref. 11, s. 32, kteří ovšem oba udávají letopočet 327, aniž by bylo jasné, co je k tomu vede, protože oba odkazují jen neurčitě na autory, první na oba, druhý jen na Theofana (Anastasiová zpráva je však jen výpisem právě z Theofana), ale necitují konkrétní místo. V obou pramenech však o pronásledování v roce 327 žádná zmínka není a nevyskytuje se ani ve výkladu moderního badatele, ten se však zabývá jiným konkrétním problémem a nezmiňuje ani pronásledování roku 317, srv. BARNES, Timothy David. Constantine and the Christians of Persia. In Journal of Roman Studies, 1985, roč. 75, s. 126-136.

moderního badatele⁹² totiž je, že historický Ovinius Gallicanus, pokud právě on byl inspirací Gallicana z *act*, může být parodován v *Historii Augustě*. V ní totiž vystupuje jakýsi změkčilý senátor Ovinius Camillus, usurpátor v době vlády Severa Alexandra, který ho ovšem přijal jako svého spoluvládce. Camillus však vzápětí nesnesl strasti spojené s válečným tažením, vlády se nakonec zřekl a později byl zavražděn Maximinem. Tentýž badatel, který současně konstatuje, že události, s nimiž svého Gallicana spojuje legenda, s žádnými známými identifikovat nelze, proto připouští, že jeho část legendy mohla být známa už koncem 4. stol., i když *acta* samotná jsou až z 6. stol.⁹³ Tato představa je ovšem závislá na dávné myšlence Baynesově, že životem Alexandra Severa autor *Historie Augusty* oslavoval právě Iuliana, který by tak vlastně byl představen jako Gallicanův dobrý dílnec. Baynesova představa ovšem nebyla se všemi důsledky, které z ní on sám vyvozoval, přijata než jen několika badateli⁹⁴, a dnes je, ovšem značně idealizovaný, Iulianus považován jen za jeden z předobrazů Alexandra Severa *Historie Augusty*⁹⁵.

Třetí sondou je otázka (ne)přítomnosti členů císařské rodiny v Římě. Autor *act* do něj přímo umisťuje Constantina, přičemž zřejmě má na různých místech na mysli tu otce, tu syna, tedy Constantina II., bratra Constantiova a Constantova. Tyto tři do Říma umisťuje též, a to všechny zároveň – jeho líčení tak budí dojem, jako by Řím stále považoval za císařskou rezidenci⁹⁶. Iulianova přítomnost v Římě ale nikde explice konstatována není, pouze z děje v zásadě nutně vyplývá, kromě jiného proto, že hádka mezi ním a světci je líčena slovesy, která napovídají přímé komunikaci, a světci poté dostanou desetidenní lhůtu, kterou stráví ve

⁹² Viz CHAMPLIN, ref. 49, s. 74-76.

⁹³ Srv. SCRIPTORES HISTORIAE AUGUSTAE. Alexander Severus 48, 1-6. Totéž neutrálně konstatuje i BLECKMANN, ref. 82, s. 41, pozn. 14 v jinak kriticky laděné poznámce vůči historické hodnotě *act* jako takových. Ke sporné dataci vzniku *Historie Augusty*, s názory rozkročenými od obhajoby autorem navozené fikce vzniku díla už na přelomu 3. a 4. stol. až k přesvědčení, že vznikla až koncem 6. stol., přičemž nejvíce zastánců má právě domněnka, že vznikla koncem 4. stol, srv. JOHNE, Klaus-Peter. Kaiserbiographie und Senatsaristokratie. Zur Datierung und sozialen Herkunft der Historia Augusta. Berlin: Akademie-Verlag, 1976, s. 11-46, v kterémžto přehledu jsou popsány okolnosti zrodu všech hlavních názorů, z nichž některé dodnes pokračující diskuse dále rozvíjí. Bohužel ale zatím není podobně instruktivně zmapována, letmý nástin jen zcela aktuálních názorů podává BERTRAND-DAGENBACH, Cécile. In *Histoire Auguste*, tome III, 2e partie: Vie d'Alexandre Sévère, introduction, édition critique, traduction, commentaire par Cécile Bertrand-Dagenbach, apparat critique par Agnès Molinier-Arbo et Cécile Bertrand-Dagenbach. Paris: Les Belles Lettres, 2014, s. vii-xi. Vznik *act* do 6. stol. je naopak kladen v zásadě jednohlasně, srv. PAPEBROCH, ref. 11, s. 32; DUFOURCQ, ref. 5, s. 147 a zejm. 309n.; GRÉGOIRE - ORGELS, ref. 47, s. 580 s pozn. 1; BUNDY, ref. 2, s. 16.

⁹⁴ Srv. JOHNE, ref. 93, s. 30-46, zejm. 30 a 35-36.

⁹⁵ Srv. BERTRAND-DAGENBACH, ref. 93, s. XVI a LXXIII-LXXXVII, zejm. LXXXV-LXXXVII a dále tamtéž, s. LXXXIV a 150, pozn. 341 a 343 k dalším možnostem identifikace terče této parodie.

⁹⁶ Tento moment samozřejmě evokuje tradici zfalšovanou v tzv. Constantinově donaci, podle níž Constantinus z Říma odešel a svěřil vládu nad ním papeži Silvestrovi; autor *act* ji totiž evidentně neznal. Některé momenty této tradice jsou však přítomny už ve starší silvestrovské legendě, ale myšlenka opuštění Říma Constantinem, k jejíž genesi srv. FRIED, Johannes. *Donation of Constantine and Constitutum Constantini*. Berlin / New York: De Gruyter, 2007, s. 49-51, k nim nepatří. Tím samozřejmě padá i možnost posunout na základě tohoto momentu vznik legendy probírané zde.

svém domě. Císařskou residencí však Řím už nebyl, neboť v souvislosti se vzni-kem tetrarchie byla sídla jednotlivých tetrarchů přenesena do strategičtěji polože-ných měst a následně byla právě Constantinem založena Konstantinopolis, v níž sídlili i jeho nástupci. Císařské návštěvy Říma se tak staly jen příležitostnými, nicméně prameny si jich stále všímaly.

Pokud jde o Constantinovu rodinu, jsou dobře doloženy tři návštěvy samotného Constantina, v letech 312, 315 a 326, první po vítězství nad Maxentiem je vylíčena Lactantiem⁹⁷, druhá při příležitosti jeho *decennalií* vyplývá ze subskripcí zákonů, které tehdy v Římě vydal⁹⁸, třetí při příležitosti jeho *vicennalií* zmíňují Hieronymus a tzv. *Consularia Constantinopolitana*⁹⁹. Současně je v podstatě jisté, že nikdy jindy Constantinus v Římě nebyl, protože kalendář z roku 354, tzv. *Fasti Philocali*, zaznamenávají jeho příchod do Říma právě celkem třikrát¹⁰⁰. O tom, že by v Římě měli ještě za jeho života pobývat jeho synové, není známo nic¹⁰¹, odůvodněně však lze předpokládat přítomnost Heleninu, a to neznámo kdy po roce 312¹⁰². Co se naopak týče období po Constantinově smrti, není známo pouze, že by se kdy v Římě vyskytl Constantinus II., a vzhledem k tomu, že mu v rámci dělení říše Constantinem připadly Gallie, to ani není příliš pravděpo-dobné¹⁰³. Constans Řím dle explicitního tvrzení Filostorgiova navštívil, nicméně

⁹⁷ LACTANTIUS. De mortibus persecutorum 44, 1-45, 1.

⁹⁸ Srv. Fragmenta Vaticana 33; 274 [CLIA III, p. 25; 87]; Codex Theodosianus XI, 30, 3.

⁹⁹ HIERONYMUS. Chronicon ad ann. 326 [GCS XLVIII, p. 231]; Consularia Constantinopolitana ad ann. 326 [MGH AA IX, p. 232].

¹⁰⁰ Srv. CIL 12, p. 268 (k 18. a 21. červenci) a 274 (k 29. říjnu). Už PAPEBROCH, ref. 11, s. 32 a 34 pozn. h tedy konstatoval oprávněně, že Constantina kladou acta do Říma nepatřičně.

¹⁰¹ Navzdory tomu, že PAPEBROCH, ref. 11, s. 34 v pozn. g tvrdí, ovšem bez jakékoli opory, že tam byli vychováváni.

¹⁰² Srv. DRIJVERS, Jan Willem. Helena Augusta. The Mother of Constantine the Great and the Le-gend of Her Finding of the True Cross. Leiden / New York / København / Köln: Brill, 1992, s. 30-34, podle něhož vyplývá z nápisů a několika narážek v literárních pramenech více méně jistě to, že Helena po roce 312 vlastnila tzv. fundus Laurentus, rozsáhlý zastavěný pozemek v jihozápadní části Říma, přetnutý Aurelianovou hradbou. Že zde i žila, jisté není, ale některé z indicií napovídají i tomu. Přímým potvrzením věrohodnosti tohoto momentu, odhlédnuto od vnitřních chronologických nesnází, lícení act by se ovšem mohla zdát kombinace explicitních tvrzení dvou moderních příruček: podle PLRE I, s. 410n., s.v. Fl. Iulia Helena 3 totiž měla Hele-na, krátce po své cestě do Palestiny, tedy koncem 20. let 4. stol., přímo v Římě i zemřít a podle PChBE II/1, s. 960, s.v. Helena měla umírat obklopena svým synem i vnuky. Obojí je však omylem vzniklý zkreslením informací pramene, na který se tyto příručky odvolávají. EUSEBIUS CAESA-RIENSIS. Vita Constantini III, 47, 1 totiž jasně konstataje, že do Říma bylo dopraveno Helenino tělo a tam pohřbeno: τὸ σκῆνος δὲ τῆς μακριας ... ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν ἀνεκομιζετο, ἐνταῦθοι τε ἡριοις βασιλικοῖς ὄπιετιθετο („tělesná schránka blažené ... byla dopravena do císařského města a tam uložena do císařské hrobky“), a tamtéž III, 46, 1 jsou sice zmíněni Constantinus i jeho synové Caesarové, ale aby dědicové uvedení v Helenině závěti, zařímcem tamtéž III, 46, 2 je vylíčeno, jak o umírající Helenu pečoval Constantinus, ale nikdo další už zmíněn není. Na druhou stranu, tvrdí-li SOCRATES SCHOLASTICUS. Historia ecclesiastica I, 17, 13, že Helenino tělo bylo dopraveno do Nového Říma, tedy Konstantinopole, mýlí se, k čemuž svr. PChBE II/1, s. 960n., s.v. Helena.

¹⁰³ K rozdelení říše Constantinem svr. ANONYMUS Valesii I, 6, 35 a Epitome de Caesaribus 41, 19-20, podle nichž Itálie připadla Constantovi. Po smrti svého otce se všichni tři bratři sešli v Pannonii a rozdelení upřesnili, k čemuž svr. IULIANUS. Oratio I [=Ad laudem Constantii imperatoris] 14 [19a-20a], přičemž Constantinovi II. byla uložena i jakási supervize nad územími Constantový-

chronologický kontext je evidentně vadný, takže není jisté, kdy, přičemž v úvahu připadají roky 340 nebo 349¹⁰⁴. Constantiova návštěva v roce 357 je podrobně vyličena Ammianem Marcellinem a narázky lze najít i u Symmachia¹⁰⁵.

V případě Iulianově bývá právě to, že v Římě nikdy nebyl, jako námítka vůči důvěryhodnosti legendy vznášeno¹⁰⁶. Na tvrzení, že Iulianus v Římě byl, lze sice narazit též, ale jde bud' o nepodložené tvrzení¹⁰⁷, nebo neobratnou formulaci¹⁰⁸.

mi, což zračí ZOSIMUS. Historia nea II, 39, 2 tím, že jejich území vypočte společně. Constantinus II. ovšem v roce 340 v rámci konfliktu právě s Constantem Itálii napadl, byl ale zabit už poblíž Aquileie, k čemuž svr. EUTROPIUS. Breviarium ab Urbe condita X, 9, 2; HIERONYMUS. Chronicon ad ann. 340 [GCS XLVIII, p. 235]; Epitome de Caesaribus 41, 21; SOZOMENUS. Historia ecclesiastica III, 2, 10.

¹⁰⁴ Passio Artemii 9 [GCS XXI, p. 30] uvádí, že se tak stalo během Constantina útoku na Itálii, kdy je ale Constantova přítomnost dosvědčena jinde, k čemuž svr. BARNES, Timothy David. Constans and Gratian in Rome. In Harvard Studies in Classical Philology, 1975, roč. 79, s. 327n. O císařově návštěvě by mohl svědčit i fakt, že mu praefectus annonae Avianus Symmachus, který tento úřad zastával někdy mezi lety 340 a 350, k čemuž svr. PLRE I, s. 864, s.v. Symmachus 3, zřejmě věnoval sochu, o čemž svědčí nápis zřejmě z jeho podstavce, totiž CIL VI, 36954 = ILS 726. A konečně MOMMSEN, Theodor. Theodosiani libri XVI cum Constitutionibus Sirmondiannis, voluminis I pars prior, Prolegomena. Berolini: apud Weidmannos, 1905, s. ccxxix se domníval, že o přítomnosti Constantově v Římě svědčí subskripce několika zákonů vydaných počátkem roku 349, avšak pouze Codex Theodosianus XI, 7, 6 Řím přímo zmiňuje, ale jen jako místo svého vyhlášení. Do druhé poloviny roku 340, kdy o Constantově pohybu nejsme informováni a na základě dalšího argumentu, pak jeho návštěvu kladl BARNES, tamtéž.

¹⁰⁵ Svr. AMMIANUS MARCELLINUS. Res gestae XVI, 10, 1-17; SYMMACHUS. Relationes 3, 4-7.

¹⁰⁶ Tak už PAPEBROCH, ref. 11, s. 32 a svr. i výše. DE GAIFFIER, ref. 52, s. 28 v pozn. 1 cituje vyjádření Baroniovo, podle něhož je třeba připsat protikřesťanské činy v Římě na vrub nikoli Iulianovi, ale praefectu Vrbis Apronianovi. Podle Gaiffiera však ani to není v případě této legendy možné vzhledem k tomu, jak o Apronianovi informuje AMMIANUS MARCELLINUS. Res gestae XXVI, 3, 1-6, z něhož i samotný Baronius vycházel.

¹⁰⁷ Svr. PAPEBROCH, ref. 11, s. 31, podle něhož ho navštívil už jako Augustus, aby zde sebral vojsko proti Constantiovi. Co ho k tomu přivedlo, není jasné, protože tuto údajnou návštěvu s ani jedním z výše uvedených konfliktů se světci nespovojoval. O tom, že by k ní došlo, však nejen nejsme informováni, ale dokonce existují indicie, které ji přímo problematizují: AMMIANUS MARCELLINUS. Res gestae XXI, 10, 7 i ZOSIMUS. Historia nea III, 10, 3 totiž informují, že v době, kdy se již proti Constantiovi vypravil, poslal Iulianus do senátu řeč proti Constantiovi, která tam byla předčítána, a pokyny k obraně Itálie. A ZOSIMUS. Historia nea III, 10, 4 dodává, že poté z Říma uprchli oba konsulové, protože stáli na straně Constantiově. Pokud by ovšem Iulianus krátce předtím Řím navštívil osobně, postrádají tyto události smysl.

¹⁰⁸ Svr. GIRARDET, Klaus Martin. Die Erhebung Kaiser Valentinians II. Politische Umstände und Folgen (375/76). In Chiron, 2004, roč. 34, s. 111n., který zvažoval věrohodnost zprávy tzv. Παραστάσεις σύντομοι χρονικοί, neboli Breves enarrationes chronicae, podle nichž Řím navštívil Gratianus (k čemuž svr. níže v pozn. 110), nicméně poznámenal, že dojem, že se tak stalo, mohly vzbudit sochy Gratiana a jeho manželky, které byly v Římě vztyčeny, a přitom poukázal i na příklad Iulianův. V jeho případě je ale řečeno právě jen to, že v Římě byly vztyčeny jeho sochy, svr. Breves enarrationes chronicae 49 [Scriptores originum Constantinopolitanarum, recensuit Theodorus Preger, fasciculus prior. Lipsiae: Teubner, 1901, p. 54] Ἰουλιανοῦ βασιλεύοντος πρὶν ἡ τὴν Ρώμην καταλαβεῖν, στήλην ἐν Βοζαντίῳ τούτου ἀνέστησαν ἐν τοῖς Κωνσταντινανοῦ ἔμβολοις· καὶ ὁ στρατηλάτης δὲ Δημόφιλος χαιρών τῇ τῶν εἰδώλων θρησκείᾳ ἐν πορφυρῷ κιονι ταύτην ὀνέθηκεν· τὸ μέγας θεοσεβῆς ὑπάρχων Ιουλιανός, διὰ τοῦτο ἡ μόνον ἐβασιλεύσεν, καὶ ἐν Ρώμῃ καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ εἰκόνας αὐτῷ ἐν τε σανισὶ καὶ χαλκονγήμασι μεγίστοις ἀνέθετο („Za vlády Iulianovy, dříve než mohl přijet do Říma, vztyčili v Byzantiu na Constantinově řečništi jeho pomník. Magister militum Démofilos, nadšený z uctívání idolu, ho zasvětil jako porfyrový

Opět by však mohlo být operováno s tím, že o Julianově návštěvě prostě jen nejsme informováni, zde však, kromě enormního množství pramenů, které o Julianově vládě a vůbec životě máme, lze poukázat na další konkrétní obtíž takového postoje. Když totiž Claudianus v roce 404 pronášel svůj panégyrikos na šestý konsulát Honoriův, zmínil se o tom, že za posledních sto let navštívili Řím tři Augustové, a to vždy poté, co ukončili občanskou válku¹⁰⁹. Tento údaj je samozřejmě v moderním bádání problematizován, nicméně faktem je, že tím mohou být myšleny výše zmíněné návštěvy Constantinova v roce 312 a Constantiova v roce 357 a dále Theodosiova v roce 389, zatímco ostatní jsou coby jinak motivované opomínuty, či některými moderními badateli z toho důvodu přímo zpochybňovány¹¹⁰. Sám jsem však toho názoru, že s některými dalšími návštěvami počítat lze, a tím pádem nelze zcela odmítnout, jakkoli je nepravděpodobná, ani případnou

sloup. Julianus byl velmi zbožný (?). Dokonce se kvůli tomu jedinému ujal vlády a v Římě a Antiocheii mu byly zasvěceny sochy na lešeních a obrovských bronzových podstavcích“). Pokud jde o tento pramen jako takový, pochází sice až z 8. stol., nicméně některé jednotlivé informace, které přináší, mohou být historické, např. právě ta o níže v pozn. 110 probrané Gratianově návštěvě Říma. Obecně k jeho možnostem svr. BARNEŠ, ref. 104, s. 328n. a 330nn., jemuž ale zřejmě možnost, že by Řím navštívil také Julianus, na mysl vůbec nepřišla, protože ho ve svém článku nezmínil.

¹⁰⁹ Srv. CLAUDIANUS. Panegyricus de sexto consulatu Honorii Augusti 392-395 his annis, qui lustra mihi bis dena recenserent, / nostra ter Augustos intra pomeria uidi, / temporibus uariis; eadem sed causa tropaei, / ciuilis dissensus, erat („V létech, co dvakrát deset pětiročních sečtou / slavností, ve svých hradbách jsem císaře tu tři / spatřila. Důvod tentýž, ač doby různé, výhra / v občanské byla válce“).

¹¹⁰ Claudianus totiž konstatuje, že „tři“, ale už nikoli „pouze tři“. Dalšími návštěvníky Říma však byli Diocletianus a Maximianus při oslavě vicennalií, nicméně ty Claudianus nemusel počítat, neb jde o roky 303 a 304, k čemuž svr. LACTANTIUS. De mortibus persecutorum 17, 1-2 a Panegyrici Latini VII [VI], 8, 8. Maximianus v letech 306-308 (prameny k jeho dvojí přítomnosti v Římě během usurpace jeho syna cituje ENSSLIN, Wilhelm. Maximianus (Herculius). In RE, XIV, s. 2511n. a 2513), Maxentius v letech 306-312 (k jeho vládě v Římě svr. LEPPIN, Hartmut - ZIEMSEN, Hauke. Maxentius. Der letzte Kaiser in Rom. Mainz: Zabern, 2007) a Nepotianus v roce 350 (prameny i moderními názory na okolnosti jeho provolání v Římě i zabítí po pouhých čtyřech týdnech se zabývá MORENO RESANO, Esteban. La usurpación de Nepociano (350 d.C.): una revisión historiográfica. In Veleia, 2009, roč. 26, s. 297-322) nebyli řádnými císaři, ale usurpátoři. Výše probrané návštěvy Constantinovy z let 315 a 326 a Constantova byly jinak motivovány. Sporné je, zda Řím navštívil Gratianus, sám se nicméně ztotožňuje s argumentací pro rok 376, jak ji podává PASCHOUD, François. Cinq études sur Zosime. Paris: Les Belles Lettres, 1975, s. 65-79; Eunape, Olympiodore, Zosime. Scripta minora. Recueil d'articles, avec addenda, corrigenda, mise à jour et indices. Bari: Edipuglia, 2006, s. 67-69; On a Recent Book by Alan Cameron: The Last Pagans of Rome. In Antiquité Tardive, 2012, roč. 20, s. 362-364, vycházejí z argumentace BARNEŠOVY, ref. 104, s. 328-330 a GIRARDETUVY, ref. 108, s. 111-113 a 140-143, jejichž základem je zpráva výše zmíněných Breves enarrationes chronicae 50 [Scriptores originum Constantinopolitanarum, recensuit Theodorus Preger, fasciculus prior. Lipsiae: Teubner, 1901, p. 54] a interpretace narážek, jichž se dopustil THEMISTIUS. Orationes XIII. Theodosiova návštěva po porážce Maximově v roce 389 je dokumentována prameny, které shromáždil LI-PPOLD, Adolf. Theodosius I. In RE, Supplbd. XIII, s. 881-883, zatímco jeho údajná druhá návštěva v roce 394 po porážce Eugeniově, kterou nejpodrobnejší vylíčil ZOSIMUS. Historia nea IV, 59 a zmínily i další prameny, je zřejmě jen nehistorickým výplodem Zósimova pramene, k čemuž svr. PASCHOUD, Cinq études, s. 100-124 a 133-139 a Eunape, Olympiodore, Zosime, s. 73-75, takže nepůsobí problém, pokud jde o správnost Claudianova údaje o tom, že po občanských válkách se uskutečnily návštěvy tří.

Iulianovu, ale muselo by k ní dojít ještě před občanskou válkou, protože v tom Claudianovo svědectví sedí. Tehdy se ovšem, jak bylo výše vyloženo, Iulianus jakékoli konfrontaci s Constantiem, a tedy i jím podporovaným náboženstvím, vyhýbal¹¹¹, takže nelze počítat s tím, že by při té příležitosti proti místním křesťanům jakýmkoli způsobem vystoupil, natož takovým, který mu připisují *acta*. Tím ovšem jediný, jakkoli i tak slabý, důvod uvažovat o takové návštěvě padá.

K témuž závěru lze ovšem dospět ještě jednou cestou, totiž konsultací císařských zákonů dochovaných především v kodezech Theodosiovu a Iustinianovu. Tyto sbírky vznikly tak, že původní rozsáhlé texty, v nichž se daní císařové vyjadřovali k mnoha podnětům najednou, byly rozděleny na jednotlivá konkrétní opatření a ta byla v obou sbírkách tématicky uspořádána. Každý z takto vzniklých jednotlivých textů však byl opatřen hlavičkou uvádějící jména císařů, během jejichž vlády byl jedním z nich celý zákon vydán, a subskripcí s datem a místem vydání, nebo vyhlášení. V těchto údajích jsou sice evidentní chyby, ale přesto na jejich základě lze rekonstruovat itineráře císařů 4. a 5. stol. do značných detailů, které ještě rozšiřují zprávy dalších pramenů. Že by se zmíněné chyby v hlavičkách nakumulovaly zrovna tak, že by itinerář toho kterého císaře bylo lze změnit způsobem, který je nutný k tomu, aby konkrétně v případě Iulianově bylo lze počítat s jeho návštěvou Říma, lze vyloučit¹¹².

Na základě tří zde provedených historicko-filologických sond je nyní možné vrátit se k otázce historicity celé legendy. Jak už bylo výše řečeno, tyto sondy samozřejmě nejsou jedinými nástroji k její konfrontaci; k závěru, který bude vzápětí konstatován, jsou však zcela dostačující, a to i při svých limitech, které z předchozího výkladu vyplynuly celkem zřejmě. Stejně zřejmě však je, že aby bylo vůbec možné připustit, že by legenda, jak ji podávají *acta*, mohla snad být i jen částečně historická, bylo by třeba počítat s úplnou kaskádou jednotlivých naprostě nepravděpodobných interpretací informací, které poskytují solidní historické prameny, respektive, bylo by třeba počítat s tím, že události, které legenda popisuje, i se všemi svými důsledky jiným pramenům unikly a současně se staly v mezerách, které svým líčením tyto prameny nepokrývají, ovšem takové mezery v nich v zásadě ani nejsou, spíše by bylo nutné je uměle vytvořit. Protože se však autor legendy prokazatelně dopustil mnoha chyb, pokud jde zejména o vzájemné vztahy mezi některými postavami či dobové reálie, je důvěryhodnost už tak nepravděpodobné rekonstrukce událostí ještě výrazně nižší, a zejména v případě gallicanovské části legendy vůbec nelze stanovit jakoukoli dataci, která by umožnila účast všech vylíčených postav a jejich činů. Takovou rekonstrukci tak pouze nelze zcela vyloučit, ale právě jen to, protože možnost, že by byla správná, je v každém případě vrcholně nepravděpodobná. A právě to není přípustné zamítat při presentování legendy i kterýchkoli jejích detailů při jakékoli příležitosti.

Je ale samozřejmě legitimní ptát se po motivech, proč byla tato legenda takto vymyšlena, a to zvláště v souvislosti s některými zde jen porůznu a letmo

¹¹¹ Srv. výše s pozn. 41 a 42.

¹¹² K Iulianovu takto rekonstruovanému itineráři srov. SEECK, Otto. Regesten der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 n. Chr. Vorarbeit zu einer Prosopographie der christlichen Kaiserzeit. Stuttgart: Metzler, 1919, s. 207-213.

zmíněnými poznatky, které svědčí o tom, že vznikla jako snaha zpětně vysvětlit vznik nějaké starší, ale později už nejasné tradice. Tato tradice samozřejmě mohla vycházet z nějakých už neznámých historických událostí (anebo i známých ale neidentifikovatelných), jejichž skutečné protagonisty ovšem neznáme. A i pokud se snad opravdu jmenovali Gallicanus, Ioannes a Paulus, musely být jejich skutečné činy a osudy jiné, než jak je líčí legenda. A nemohl na nich v žádném případě participovat Iulianus.

Počet slov: 26813
Počet znakov vrátane medzier: 172583